

# دنا حق قتلولو اود کورنی جنکونو

پہ بارہ کنبہ حضور پاک ﷺ ارشاد و نرا

یکونے

مفتی محمد تقی عثمانی

ترجمہ کونکے

غلام محمد الانی وال

او

جاوید علی سبواتی

مکتبہ معارف القرآن کراچی

(Quranic Studies Publishers)

# دنا حق قتلولو اود کورنی جنکونو

پس باره کنبد حضور پاک ﷺ ارشاد و نسا  
لیت کونک

مفتی محمد تقی عثمانی

ترجمه کونک

علامہ محمد الانی و اک

و

بجاورد علی سہوالتی

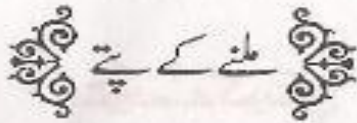
مکتبہ معارف القرآن کراچی

(Quranic Studies Publishers)

جملہ حقوق طباعت بحق مکتبہ مشعل القرآن کراچی محفوظ ہیں

باہتمام : حضرت شعیب قاسمی  
 طبع جدید : رمضان ۱۴۳۳ھ - اگست ۲۰۱۲ء  
 مطبع : احمد برادرز  
 ناشر : مکتبہ مشعل القرآن کراچی  
 (Quranic Studies Publishers)  
 فون : 92-21-35031565, 35123130  
 ای میل : info@quranicpublishers.com  
 mm.q@live.com  
 ویب سائٹ :

**ONLINE**  
**SHARIAH**.com  
 www.  
 آن لائن خریداری کے لئے تشریف لائیں۔



- |                               |                                 |
|-------------------------------|---------------------------------|
| • مکتبہ دارالعلوم، کراچی      | • بیت العلوم، لاہور             |
| • ادارۃ المعارف، کراچی        | • مکتبہ رحمانیہ، لاہور          |
| • دارالاشاعت، کراچی           | • مکتبہ سید احمد شہید، لاہور    |
| • بیت القرآن، کراچی           | • مکتبہ رشیدیہ، کوئٹہ           |
| • بیت الکتب، کراچی            | • کتب خانہ رشیدیہ، راولپنڈی     |
| • مکتبہ القرآن، کراچی         | • مکتبہ اصلاح و تبلیغ، حیدرآباد |
| • ادارہ اسلامیات، کراچی/لاہور | • ادارہ تالیفات اشرفیہ، ملتان   |

- ۸ په قرآن پاك او احاديث نبوي ﷺ كېنې د انساني عخان د حرمت احكام
- ۱۳ د قتل او قتال په باره كېنې خلو يېنت حديثونه
- ۳۸ د خپل مينځي جنگونو نه د بچكيدلو هدايات
- ۳۹ حكمرانو ته خودنه
- ۴۱ د بد كرداره حمكرانانو سره د سلوك كولو طريقه
- ۵۶ چي كله د جنگ په وخت كېنې حق واضح وي
- ۵۷ هغه فتنه چي په هغه كېنې حق سرگند نه وي
- ۷۶ د خانه جنگي په وخت كېنې د صحابو<sup>رض</sup> عمل

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيد المرسلين وعلى

آله وصحبه اجمعين، وبعد:

شيخ الاسلام حضرت اقدس مفتي تقى عثمانى صاحب مدظلمهم  
دعالم اسلام يو نومورى او شهره آفاق غرى دے۔ عالم عرب او عالم اسلام  
شه چه پوره جهان ے د نوم، خدماتو، کارناموؤ او شخصيت نه خبر دے، د  
احياء اسلام او د مذهبى افكار د تشكيل جديد حقله د شيخ الاسلام  
صاحب كردار او عمل د روڼ ستورے په شان تخليكى، او خلق خدا ترے د  
اخپل اخپل ظرف په مقدار استفاده كوى۔ اللهم زد فزد۔

عالمى استعماري قوتونو په عالم اسلام كښه بالعموم او په  
افغانستان، پاكستان كښه بالخصوص د قتل و غارت گرى داسه بازار گرم  
كړيدے چه الأمان الحفيظ۔ ورور د ورور او مسلمان د مسلمان وينه به  
دريغه تويه وي او حقسامه د الله تعالى نه وير ترخه نه محسوسه وي، په دے  
صورت حال باندے د شيخ الاسلام غوندے بزرگانو فكرمند كيدل مدزي  
خبره ده۔ د دغ غم و فكر د علاج د پاره حضرت دا مختصره رساله مرتب  
فرمايلي ده، ترجمه ے حضرت مفتي زبيرحق نواز په اخپلو دوو شاگردانو  
باندے و كړه، ماخه په تفصيل او شه په اجمال سره دا ترجمه مطالعه  
كړيده، ماشاء الله مناسب ده او اميد دے چه الله تعالى به ے مفيده او نافعه  
هم او گرزه وي۔ وما ذلك على الله بعزيز۔

ولى خان المظفريكي از خدام شيخ الاسلام صاحب مدظلمهم

الحمد لله رب العالمين، والصلوة والسلام على سيدنا ومولانا  
محمد خاتم النبيين، وعلى آله واصحابه اجمعين، وعلى كل من تبعهم  
ياحسان الى يوم الدين۔

امابعد: په قرآن پاك او سنت نبوي ﷺ كېني د انساني ژوند چه  
خومره په تاكيد سره حرمت بيان شوه ده، زمونږ په زمانه كېنيء دومره له  
حرمتي كېگي په معمولي معمولي خبرو باندې د يوسرې قتلول دومره عام  
شوي دي چې د انسان عزت د مچ او ماشې نه هم له حقيقته پاتي شوه ده،  
او افسوس دا ده چې په بعض وخت كېني صرف د قوم پرستي او د عزيزولي  
او د فرقه بازي د اختلافاتو په بنياد باندې هم سره په دي غټ جرم كېني  
شامليگي چه هغه په خپل عام ژوند كېني دیندار گنرله كيږي۔

او افسوس داده چه په بعض وخت كېني دا غټ جرم گول  
دینداري گنرله كيږي۔ عكه په زړه كېني م خيال راغی چه كيديشي د  
قرآن پاك او سنت نبوي ﷺ هغه ارشادات د دي خلقو مينكې نه وي يا  
هغه طرفته د دوی دهان نه وي چې په كومه كېني د انساني بدن حرمت په  
ډير ستاينه (وينا) سره بيان شوه ده۔ او يو انسان په ناحق قتلولو باندې هغه  
سخت وعيدونه فرمايل شوه ده چې هغه په بل څه جرم باندې نه دي  
فرمايل شوي، د دي وجه نه زړه م دا اوغوبنتل چې د قرآن پاك او سنت  
ارشادات په يوه رساله كېني بند كړلې شي، چې كه د يو مسلمان ايمان  
خومره هم كمزور وي خو د قرآن پاك او د سنت نبوي ادب دهغه په زړه  
كېني خامخا وي، د دي وجه نه دا كيديشي كه د الله تعالی يو بنده دا  
احكام ولولي او په خپل عمل باندې نظر راوگرزوي، كه چرې د يو

مسلمان په زړه کېښه هم د دې احکامو وارشاداتو د لوستلو په وجه د الله ویره پيدا شوه او د دې د وچي نه ی دگناهونو نه لرې والې پيدا شو نو انشاء الله د دې کړاو قیمت به په محای وې.

(الف) په دې رساله کېښه د ټولونه اول د انسان ناحق قتلولو د حرمت په باره کېښه د قرآن کریم ارشادات نقل کړه شوي دي.

(ب) د هغه نه ورستو په دې موضوع باندې څلویښت حدیثونه راټول کړه شوي دي. چي هغه ته د انساني بدن د حرمت په موضوع باندې چېل حدیث وپیل پکار دي.

(ج) د دې نه ورستو د حضور اقدس ﷺ هغه ارشادات جمع کړه شوي دي چه په هغه کېښه جناب رسول الله ﷺ دا هدايات ورکړي دي چي که چرته ظالم او بدکار حکمران مسلط شي، نو عام مسلمانانو له څه لاره اختیارول پکار دي.

(د) د هغه نه ورستو د مسلمانانو په خپلو کېښه د جنگ په صورت کېښه چي مسلمانانوله کوم هدايات ورکړه شوي دي، هغه بیان کړه شوي دي،

الله تبارک و تعالی د د نافع جوړولو سره سره مونږ لره خپل او د خپل رسول ﷺ په تعلیماتو باندې پوره پوره د عمل کولو توفیق راکړې. آمین  
ثم آمین.

محمد تقی عثمانی عفی عنه دارالعلوم کراچی

۴ شعبان المعظم ۱۴۳۰ هـ

ترجمه کونکي: غلام محمد الاثی وال او جاوید علی سواتی

۱۱ ربيع الثاني ۱۴۳۱ هـ

پہ قرآن پاک او احادیث نبوی ﷺ کبے

## دانسانی عخان د حرمت احکام

د قرآن کریم او د رسول اللہ ﷺ د حدیثونو نه دا خبره د رنرا ورخی  
په شان واضحه ده چې د اسلامی تعلیماتو مطابق د یو انسان ناحق قتلول د  
شرك نه ورستو د ټولونه غټ گناه ده۔

خومره سختی سزاگانے چې په ناحق قتل باندی په قرآن پاک او  
حدیث رسول کبے راغلی دی دومره په بل گناه باندې نه دې راغلی،  
په قرآن کریم کبے ارشاد ده:

”وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءُ ۗ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا وَعَصِيبُ  
اللُّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا“۔ (النساء، ۹۲، ۹۳)

ترجمه: چاچه یو مسلمان قصداً قتل کړو نو د هغه بدله جهنم ده په  
هغه کبے به همیشه وسیر ی او الله تعالی به په هغه په قهروی او  
لعنت به پرې کړی، او الله تعالی د هغه د پاره ډیر غټ عذاب تیار  
کړه ده۔

او ورپسے ارشاد ده:

”مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ  
نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا  
فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنْ  
كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ“۔ (المائدة، ۳۲)

ترجمه: د دی وجی نه مونږ په بنی اسرائیلو باندی دا خبره عرض

ڪري وه ڇاڇه يو انسان قتل ڪرو، حالانڪه دا قتل د بل انسان په بدله ڪيني نه ٿو او نه په بدله د ورائي ڪيني وو۔ نو دا داسي دے ٺڪه ڇنگه ڇي هغه تمام انسانان قتل ڪري، او ڇاڇي بچ ڪره زندگي د يو کس لڪه ڇنگه ڇي هغه ٽول انسانان بچ ڪرل، او راوري دي دوي ته پيغمبرانو زمونڙه نبي بنڪاره، او بيا هم ڏير د دوي نه زيادتي ڪوي په زمڪه ڪيني ورستو د دوي نه۔“

او مخڪبي ارشاد دے:

”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا“۔ (النساء ۲۹، ۳۰)

”اے ايمان والو! تاسو د يو بل مالونه په ناحقه طريقي سره مه څوڙي مگر دا ڇي وي په يو تجارت طريقيه د بيعي ديو بل په بنوبنه ستاسو سره (نوجائز دے) او مه قتلوي يو بل يقيناً الله تعالیٰ په تاسو باندي ڏير زيات مهربان دے، او ڇاڇي او ڪرو دا ڪار په ظلم او زيادتي سره نو مونږ به هغه په اور ڪبي داخل ڪرو او دا خبره الله تعالیٰ ته ڏيره آسانه ده۔“

په دي آيت ڪريمه ڪبي ڇي ڇه فرمايلي دي يعني ”خپل ڄان مه قتلوي“ د دي مطلب داهم دے ڇي خود ڪشي مه ڪوي او دا هم ڇي يو بل مه قتلوي، نو امام المفسرين علامه طبري رحمه الله د دي آيت په تفسير ڪبي ليڪي يعني بذلك جل ثناؤه ”وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ“ ولا يقتل بعضكم

بعضا و انتم اهل ملة واحده و دعوۀ و احده و دين واحد۔ فجعل جل ثناؤه اهل الاسلام كلهم بعضهم من بعض۔ و جعل القتال منهم قتيلا في قتله اياه منهم بمنزله قتله لنفسه اذا كان القتال و المقتول اهل يد واحده على من تحالف ملتھما۔“

(تفسير الطبري ج ۵ ص ۳۵: دارالفکر)

ترجمہ: عیالِ خان مہ قتلوی دینہ دَ اللہ تعالیٰ مراد دا دے چھی یو بل مہ قتلوی، محککہ چھی تاسو یو ملت او د یو دعوت او د یو دین و الہ ییی، یہ دغہ شان اللہ تعالیٰ تمام عالم اسلام و الوتہ دَ یو بل حصہ و یلیدی چھی یو سرے هغه مسلمانانو کنبے یو کس قتل کرې نو هغه ته داسی و یلیدی چھی یو سرے هغه مسلمانانو کنبے یو کس قتل کرې نو هغه ته دا سی و یلیدی لکھ چھی عیالِ خان نی قتل کرے وی، محککہ چھی قتلکونکے او قتلشوی دوارہ پہ اصل کنبی دَ یو بل دلہ کوی دَ عیالِ دین مخالف خلقو پہ مقابلہ کنبی۔

او نور پہ قرآن پاک کنبے ارشاد دے:

”وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِيُورِيهِ سُلْطٰنًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا“۔

(الاسراء ۳۳)

او چھی کوم جان ته اللہ تعالیٰ حرمت عطا کرے دے نو هغه مہ قتلوی مگر پہ حقہ سرہ، او چھی کوم سرے قتل شو پہ زیادتی سرہ نو مونور دھغه ولی ته (دَ قصاص) اختیار ور کرے دے، بس پہ هغه باندي لازم ده چھی پہ قتل بہ زیادتی نہ کوی۔

یقینا هغه دَ دي (خبرے) حق دار دے چھی دَ هغه مدد و کرلے شی۔

او يو بل مقام کينے د الله تعالیٰ د نيك بنديانو ذکر کرے شوعے دے او ارشاد دے:-

”وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضْعَفُ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدُ فِيهِ مُهَانًا“-

(الفرقان: ۶۸، ۶۹)

ترجمہ: او چي کوم سرے الله تعالیٰ سره د بل معبود عبادت نه کرې او چي کوم محان الله تعالیٰ حرام کرے دے نوهغه ناحق نه قتلوي، او نه هغوی زنا کوي، او چي کوم کس دغه کار او کرې نوهغه به د خپل گناه عذاب ته مخامخ کيږي، په ورځ د قيامت به دغه عذاب ده ته بيا بيا ورکړے شي، او په عذاب کينے به هغه ذليله شي او هميشه د پاره به پکي وسپري په دی دواړه ايتونو کينے صرف د مسلمانانو قتلولو ممانعت نه دے راغلي بلکه د هر هاغه سرې د قتلولو ممانعت دے چي کوم جان ته الله تعالیٰ حرمت نصيب کرے دے-

نو بس په ديکينے هر هاغه غير مسلمه هم داخل دے چي د هغه سره د مسلمانانو معاهده شوي وي د هغه مال او جان په حفاظت باندی دے- دینه علاوه الله تعالیٰ د بنی اسرائیلو بد اعماليانو ذکر کرے دے او خاص طور باندی دا خبره چي هغوي به يو بل قتلول-

ارشاد دے:

”وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَ كُمْ وَلَا تَخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ۝ ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ“

تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنْكُمْ مِّن دِيَارِهِمْ تَظْهَرُونَ  
عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ“ - (البقره: ۸۴، ۸۵)

ترجمه: او (یاد کړې) چې کله مونږ تاسو سره پخه وعده کړې وه  
چې تاسو د یوبل وینې مه تویو، او خپل ځان د خپلو کورونو نه مه  
أباسی، او بیا تاسو اقرار کړه و او تاسو د دی پخپله گواهان یې،  
دینه پس تاسو هغه خلق یې چې خپل ځان قتلوی، او د خپلونه بعض  
خلق د هغوی د کورونو نه باهر کوی، او د هغوی خلاف کوی او  
زیادتی کوی، چې د هغوی د دښمنانو مدد کوی۔

بیا الله تعالی یوبل مقام کېږي ده غټو گناهونو فهرست یعنی شمار

خودله دے، او ارشاد ئې فرمایله دے:

”قُلْ تَعَالُوا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ كَمَا تَلَّوْنَ مَا كُنتُمْ تُحَرِّمُونَ  
وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ  
نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ  
وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَالِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ  
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ“ - (الانعام: ۱۵۱)

ترجمه: اوا په هغوی (مشركانو) ته چې راشی مخه تاسو ته اولولم  
چې ستاسو پروردگار په تاسو باندې کومې خبرې حرام کړې دي،  
هاغه خبرې دادې۔ چې الله تعالی سره څوک مه شریکوی او د مور  
پلار سره نیکې کوي او د غربت په وجه باندې خپل الواد (اولاد) مه  
قتلوی، مونږ تاسو لره رزق درکوو او هغوی لره رزق هم ورکوو، او  
د بے حیایتي کارونو له نزدې هم مه ځي۔ هغه بے حیایتي بنسکاره وي یا

پتہ وي او چي کوم جان لره الله تعالى حرمت ور کرے دے نو هغه یے  
 قصوره مه قتلوی، اے خلقو دادی هاغه خبری چي د کومو تاکید الله  
 تعالى کرے دے دپاره د دی چي تاسو هوبنیار شئی۔ د قرآن کریم د  
 دي هدایتو مطابق حضور پاک ﷺ هم د مسلمانانو یوبل سره قتل  
 قتال منع کولو د پاره ډیر تاکید سره په سحت الفاظو کبے اُمت  
 خبرداره کرے دے۔

## د قتل او قتال په باره کبے

### خلوینت حدیثونه

لاندی د نبی کریم ﷺ سلوینت حدیثونه نقل کیرې چي کومو  
 کبے حضور اقدس ﷺ یو کس په ناحق قتلولو باندي سحت سزاگانے  
 (وعیدونه) ارشاد فریلي دی، او مسلمانانو ته د سحت گناه نه د بچکیدلو  
 نصیحت ئے کرے دے۔

(۱) حجة الوداع په موقعه باندي حضور پاک ﷺ چي کومه  
 عظیمه خطبه و یلیوه نو هغه د اُمت د پاره د همیشه د پاره وصیت نامه ده،  
 او په هغه کبے د ټولو نه زیات زور په دے خبره باندي دے چي مسلمانانو  
 د یوبل وینی مه تویوی ارشاد ئے فرمایله دے:

”فان دمائکم واموالکم“ قال محمد واحسبه قال  
 ”واعراضکم حرام علیکم کحرمة یومکم هذا فی بلدکم هذا  
 فی شهرکم هذا وستلقون ربکم فیسألکم عن اعمالکم فلا  
 ترجعن بعدی کفاراً او ضلالاً یضرب بعضکم رقاب بعض

ألا ليلغ الشاهد الغائب قلعل بعض من يبلغه يكون أوعى له  
 من بعض من سمعه“ ثم قال ”الاهل بلغت“ - (صحيح البخارى،  
 باب حجة الوداع حديث ٤٤٦ ط: دارالسلام، وصحيح المسلم باب القسامه،  
 حديث ٤٣٥٦ وهذا اللفظ له، ط: دارالقلم)

ترجمه: يعنى ستاسو وينه، ستاسو مال او (د محمد بن سيرين د  
 روايت مطابق ستاسو عزتونه د يوبل دپاره داسه حرام دى لکه څنگه  
 چې ستاسو د دى ورځي احترام په دى بناړ کيښي په دى مياشت  
 کيښي دے او په دى بناړ (مکه) کيښي او ستاسو په دى ورځي (غټ  
 اختر) کيښي احترام دے۔

تاسو به ټول خپل پروردگار سره ملاقات کوي بيا به هغه تاسونه  
 ټپوس کوي ستاسو د اعمالو په باره کيښي۔ دى د پاره ځمانه بعد  
 تاسو بيا داسي کافر يا گمراه مه جوړيځي چې د يوبل مړى وهل  
 شروع کړي داخبر هاغه خلقتو ته ارسوي چې کوم موجود نه وي،  
 ځکه چې کيديشي کوم کس ته دا خبره ارسيدلېشي هغه د اصل  
 اوريدنکي نه هم زيات يادونکي وي، او وئ فرمايل چې دا خبره ياد  
 ساتي ما پيغام اورسوو (يعنى پيغام خداوندی)۔

په دې حديث کيښي چې دا فرمايلي دى ځمانه ورستو تاسو بيا  
 داسي گمراه يا کافر نه شى چې د يوبل څټونه وهى د دې مطلب خودا  
 بيان کړے دے چې دا کار ده کافرانو او گمراهانو دے چې يوبل قتلوى، او  
 بل (دويم) مطلبې دا دے چې يوبل کافر يا گمراه مه گنړى او مه قتلوى۔  
 (فتح البارى، کتاب الديات ج ١٢ ص ١٩٤)

(۲) او مخکینے د حضرت انسؓ نه روایت دے چي رسول الله ﷺ

او فریل:

”اکبر الکبائر الاشرک بالله وقتل النفس وعقوق الوالدين  
وقول الزور“ (صحیح البخاری، کتاب الديات، باب قول الله تعالى من  
احياها حديث نمبر ۶۸۷۱)

ترجمہ: یعنی پہ ٲولو گناہونو کبے غٲ گناہ دادے: ذ الله تعالى سرہ  
شريك جوړول۔ او ذ يو انسان قتلول، او مور، پلار نافرمانی کول، او  
دروغ ويل۔

(۳) ذ حضرت عبدالله بن مسعودؓ نه روایت دے چي ذ حضور

پاک ﷺ ارشاد دے:

”سباب المسلم فسوق وقتاله كفر“

(صحیح البخاری کتاب الادب حديث ۶۵۴۴)

ترجمہ: یعنی يو مسلمان ته کنزل کول ذ گناہ کار دے او هغه ذ  
قتلولو ذ ياره جنک کول کفر دے۔

(۴) او ذ حضرت ابوهريرهؓ نه روایت دے چي ذ حضور عليه السلام

ارشاد دے:-

”اجتنبوا السبع الموبقات۔ قيل: يا رسول الله! وماهن؟ قال:  
الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق  
واكل مال اليتيم، واكل الربى، والتولى يوم الزحف، وقذف  
المحصنات الغافلات المؤمنات“۔

(صحیح المسلم کتاب الايمان حديث ۲۷۱)

ترجمه: یعنی دَ اُوَه (۷) تباہ کونکو کارونونه عخان ساتی۔ تپوس ترینه اوشو چي یارسول الله هغه کوم کارونونه دی هغه اُوَه کارونونه دادی حضور علیه السلام او فرمایل: الله سره خوک شریک کول او جادو کول او داسی یوکس ناحق قتلول چي دَ کوم سږی قتلول الله تعالیٰ حرام کړے دی او دَ یتیم مال خوږل او سود خوږل او دَ جهاد نه تختیدل او په یوے پاک زفانه باندي تهمت لگول۔ (دَ انسان دَ هلاکت کارونونه دي)۔

(۵) او حضرت ابو بکرؓ روایت فرمائی چي حضور علیه السلام ارشاد او فرمائلو:۔

”اذا التقى المسلمان بسيفيهما فالقاتل والمقتول في النار“ فقلت یارسول الله هذا القاتل فما بال المقتول؟ قال: انه كان حريصا على قتل صاحبه“۔ (صحيح البخاری کتاب الايمان حديث ۳۱)

ترجمه: یعنی چي کله دوه مسلمانان خپلي توري راواخلي او مخامخ شي نو قتلکونکي او قتل شوي دواړه به په جهنم کښي وي، حضرت ابوبکر صدیقؓ فرمائي ماترينه تپوس او کړو چي دَ قاتل په خبره خو پوهه شوم ليکن دا قتل شوي به ولي جهنم ته مخي؟ نو حضور ﷺ ارشاد او فرمائلو چي هغه ددے سږی دَ قتل اراده کړی وه۔

او په صحيح مسلم کښي دغه حديث په دي الفاظو سره مروی دے: ”اذا المسلمان حمل احدهما على اخيه السلا فهما على جرف جهنم فاذا قتل احدهما صاحبه دخلاها جميعاً“ (صحيح مسلم كتاب الفتن واشراط الساعة باب اذا تواجه المسلمان بسيفيهما، حديث ۷۲۱۲)

ترجمہ: یعنی چي ڪله ڏوڊ مسلمانان ڏي ٻيل خلاف توره راواخلي نو هغه دواڙه به ڏ جهنم په غاره باندې وي بياچي ڪله په دواڙو ڪښي يو قتل شي نو دواڙه به په جهنم ڪښي داخل ڪړي شي۔

(۶) او حضرت عبدالله بن عمرؓ روايت فرمائي چي حضور پاڪ ﷺ

ارشاد فرمايلى دے:

”لن يزال المؤمن في فسحة من دينه ما لم يصب دما حراما۔“

(صحيح البخاري، كتاب الديات، حديث: ۶۸۶۲)

ترجمہ: يعني يو مسلمان سرې ته ڏ دين په معاملہ ڪښي د معافي گنجائش وي ترڅو پوري چي هغه په حرام طريقے سره وينه توي ڪري۔ ڏه دي حديث مطلب دادے چي ناحق قتل ڪولو سره ڏ معافي امكان بالڪل ختم شي۔ (فتح الباري ج ۱۲ ص ۱۸۸)

(۷) ڏ حضرت عبدالله بن عمرؓ نه دا حديث روايت دے:

”من حمل علينا السلاح فليس منا۔“

(صحيح البخاري، كتاب الديات حديث: ۶۸۶۳)

ترجمہ: يعني چاچي په مونڙ (مسلمانانو) باند اسلحه او چته ڪڙه نو هغه ڪس زمونڙ نه نه دے يعني محما په امت ڪښي نه دے۔

پس عبدالله بن عمرؓ فرمائي ”ان من ورطات المور التي لامخرج لمن اوقع نفسه فيها سفك الدم الحرام بغير حله“

(صحيح البخاري، كتاب الديات حديث ۶۸۶۳)

ترجمہ: يعني ڪومو گرانو ڪارونو ڪښي چي محان بندوان ڪري او بيا ترينه ده وتلو ڇه طريقه نه وي په هغه گرانو ڪارونو ڪښي يو ڪار دادے چي يو ڪس په ناحقه قتل ڪري۔

ذ دي مطلب دادے چي ناحق قتلونونہ بعد ذ دي گناه معافی ذ دہ  
 دپارہ سختہ گرانہ دہ شکہ چي ذ دي گناه تعلق ذ حقوق العباد سرہ دے  
 یعنی بندگانو سرہ دے، او ذ بندگانو حقوق صرف ذ توے سرہ نہ معاف  
 کیری چي ترخو پوری هغه بندہ پخپله معاف نہ کری چي ذ چاحق ضائع  
 شوی وی۔ او ذ قتل کیدونہ بعد دہ هغه د معاف کیدو خہ لار نشته۔

(۸) او حضرت عبدالله بن مسعودؓ روایت دے فرمائی: چي ذ نبی

کریم ﷺ ارشاد دے:

”لا یحل دم امرئ مسلم یشهد ان لا اله الا الله وانی رسول  
 الله الا باحدی ثلاث: النفس بالنفس، والشیب الزانی،  
 والمفارق لدينه التارك للجماعة“۔

(صحیح البخاری، کتاب الديات، حدیث: ۶۸۷۸)

ترجمہ: یعنی چو کوم مسلمان ذ دي خبری گواھی  
 ورکوی چي ذ الله تعالیٰ نہ علاوہ یوہم ذ عبادت لائق نشته  
 دے او خہ ذ هغه رسول یم۔ ذ هغه مسلمان وینہ دریئوو (۳)  
 صورتونونہ علاوہ یو صورت کینے ہم حلالہ نہ دہ۔ (۱) یو  
 داچي هغه خوځ مر کرے وي ذ هغی بہ بدنہ کینے قتل کرے  
 شی (۲) دویم داچي ذ واڈہ کولونہ بعدئے بدکاری کرے وي  
 او (۳) دریم داچي خپل دین ئے پریخودے وي ذ مسلمانانو ذ  
 ٲولی نہ ئی جدائی اختیار کرے وي۔

(۹) او حضرت عبدالله بن عباسؓ روایت دے فرمائی: چي رسول

الله ﷺ ارشاد دے:

”ابغض الناس الى الله ثلاثة: ملحد في الحرم، ومبتغ في

الإسلام سنة الجاهلية، ومطلب دم امرئ يعير حق لبهريق  
دمه“ - (صحيح البخاري، كتاب الديات، حديث: ٦٨٨٢)

ترجمه: دري کسان د الله په نزد ډير بد دي يو هغه سره چې حرم  
کښه ئي په ديني کړيوې دويم هغه کس چې کوم ناحق د بل کس د  
ويني تويولو د پاره د هغه طلبگار وي.

(۱۰) او د حضرت حنډ بن عبدالله نه روايت دے چې د حضور  
عليه السلام ارشاد مبارك دے:

”من استطاع ان لا يحال بينه وبين الجنة بما لا كف من دم  
أهراقه فليفعل“ -

(صحيح البخاري، كتاب الاحكام، باب من شاق شق الله عليه -  
حديث: ٧١٥٢)

ترجمه: چې کوم سره دا کولې شي نو اوډکړي چې د هغه او د  
جنت په مينځ کښه داسي مټي وينه نه وي چې کومه هغه دچا  
تويکړي وي.

مطلب د حديث دا دے که چرې يو کس د بل سرې وينه لگه  
غوندي هم ناحق تويکړي نو د هغه د جنت ته د تللو نه منع کولو سبب به  
جوړ شي، نو د انسان د پاره پکار دي چې کم از کم د جنت د تللو نه د منع  
کولو سبب نه د ځان بچ اوساتي.

(۱۱) او د حضرت عبدالله بن عمر نه روايت دے چې حضور  
اقدس ﷺ ارشاد مبارك دے:

”لزوال الدنيا اھون عند الله من قتل رجل مسلم“ -

(سنن النسائي، كتاب المحاربه، حديث: ٣٩٩٢، ط: دارالسلام)

ترجمه: دَ اِلهِ تَعَالَى پِه نَزْدِ بَانْدِي دَ تَمَامِ دُنْيَا خَتْمِيدَلِ غُورِه دِي دَ  
يَوْمِ مُسْلِمَانِ قَتْلُو لُونِه“۔

(۱۲) او دَ حَضْرَتِ عِبَادِه بِنِ صَامِتٍ نِه رَوَايَتِ دِي جِي حَضْرَتِ  
پَاكِ ﷺ اَرشَادِ فَرْمَايِلِي دِي:

”مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا فَاغْتَبَطَ بِقَتْلِهِ: لَمْ يَقْبَلِ اِلٰهَ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا“

(سنن ابی داؤد، کتاب الفتن، حدیث ۴۲۷۰، ط: دارالسلام)

ترجمه: یعنی کوم سرے جی یو مسلمان قتل کړی او خوشانه وی دَ  
هغه په مرگ، نو الله تعالی به نه دَ هغه توبه قبولی او نه به فدیہ، او دَ  
دی یوه ترجمه داهم کیدیشی جی نه به نفلی عبادت قبلیری او نه  
فرضی عبادت۔

(۱۳) او حَضْرَتِ عَبْدِاَللّٰهِ بِنِ عَمْرِو فَرْمَائِي:

”رَأَيْتَ رَسُوْلَ اِلٰهٍ ﷺ يَطُوْفُ بِالْكَعْبَةِ وَيَقُوْلُ مَا طَيَّبِكَ  
وَاطْيَبَ رِيْحَكَ مَا اعْظَمَكَ وَاَعْظَمَ حَرْمَتَكَ وَالَّذِي نَفْسُ  
مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لِحَرْمَةِ الْمُؤْمِنِ اعْظَمَ عِنْدَ اِلٰهٍ حَرْمَةُ مَنْكَ مَا لِه  
وَدَمِهِ وَاِنْ تَظُنُّ بِه الْاٰخِرَ“۔

(سنن ابن ماجه، ابواب الفتن حدیث ۳۹۳۲، ط: دارالسلام)

ترجمه: ما حضور ﷺ اویلیدو جی هغه دَ کعبه شریفه طواف کولو او  
(کعبه ته خطاب کولو) دائی وئیل جی نه خومره پاکه ئی او ستا  
خوشبو خومره ښکلے ده: نه خومره عظیمه ئی او ستا حرمت خومره  
غپ دے: دَ هغه قسم جی دَ چا په لاس کبے دَ محمد (ﷺ) جان  
دے، یقینا الله پاک په نزد باندی دَ یومومن حرمت ستا دَ حرمت نه هم

زيات عظيم دے، ده هغه مال او ده هغه وينه او د دي خبرے هم چي مونږ د هغه په باره کښي بدگاماني او کړو- د دي حديث په سند کښي يو راوي ته بعض حضرات ضعيف ويلي دي ليکن ابن حبان د هغه په باره کښي ويلي دي چي معتبر دے۔ (مصباح الزجاجة ۴؛ ۱۶۴) ليکن دغه مضمون د حضرت عبدالله بن عباس او حضرت جابر، او حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهم نه هم مختلف سندو سره روايت دے۔ (شعب الايمان للبيهقي، حديث ۶۷۵۶، و ۴۵۱۴ معجم کبير للطبراني ۱۵۹۶۶، معجم اوسط ۵۷۱۹، مجمع الزوائد ج ۱ ص ۲۵۵) چي د دے په باره کښي علماء فرمايلے دي چي دا حديث قابل قبول دے۔ (فيض القدير ج ۵ ص ۳۶۶)

(۱۴) او د حضرت عباد بن صامت نه روايت دے چي حضور پاك ارشاد فرمايلے دے:

”كل ذنب عسى الله ان يغفره يوم القيامة الا من مات مشركا او قتل مومنا متعمدا“ (رواه البزار ورجاله ثقات)۔ (مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب حرمة دماء المسلمين، حديث ۱۲۲۹۸ ط: دارالكتب العلميه)

ترجمه: يعنى د هر گناه په باره کښي دا اميد کيديشي چي په ورځي د قيامت به الله پاك معاف کړي سوا د هغه سړي نه چي کوم د شريك په حالت کښي مړ وي يا يو سړي يو مسلمان قصدا قتل کړے وي۔

(۱۵) حضرت عبدالله بن عباس روايت فرمائي چي يو موقع باندي حضور اقدس ﷺ او فرمايل:

”لو ان اهل السماء والارض اجتمعوا على قتل مسلم لعذبهم  
الله بلا عدد ولا حساب“۔

(رواه الطبرانی ورجاله رجال الصحيح غير عطاء بن ابي مسلم وثقه ابن  
حبان وضعفه جماعة، مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب حرمة دماء  
المسلمين، حديث: (۱۲۳۰۱)

ترجمہ: یعنی کہ جری تمام آسمان او زمکے والا مخلوق جمع شی ڈ  
یو مسلمان فتونو ڈ پارہ نو هغوی ٲولونه به الله تعالیٰ یے شماره او یے  
حسابه عذاب ورکوی ڈ فیامت به ورع۔

(۱۶) د حضرت عبدالله بن عمرؓ نه روایت دے چي نبي کریم ﷺ

ارشاد فرمایے دے:

”اذا مشى الرجل الى الرجل فقتله فالمقتول فى الجنة والقاتل

فى النار“ (رواه الطبرانی فى الاوسط ورجاله رجال الصحيح (مجمع

الزوائد، كتاب الفتن، باب حرمة دماء المسلمين، حديث: (۱۲۳۰۴)

ترجمہ: یعنی چي کله یو کس دبل سرې خوا ته راپشي او قتل ئے

کري نو قتل شوے به په جنت کښے او قتل کونکے به په جهنم کښے

وي۔

دا حديث د امام ابو درداء نه هم روایت دے، او د دی په شروع کښے

حضرت عبدالرحمن بن سمره فرمائي: چي یو واري څه د مدینه په

یوه لاره باندی د حضرت عبدالله بن عمرؓ لاس م نولے وو او روان

ومه چي داسی یو زائي ته اورسیدلو چي هلته د چا سر محورند وو

(یعنی چا قتل کړے وو او سر ئے ورله محورند کړے وو) نو حضرت

عبداللہ بن عمرؓ چي اوليدو نو اوئي فرمايں ڏه فائنل بدبخت ڏي او بيائے دغه حديث او نوستلو۔

(۱۷) ڏ حضرت عبداللہ بن عباسؓ نه چچا تپرس او کرلو چي ڏ قاتل توبه قبلیديشی نو هغه تعجب اکر و او اوئي فرمايل: چي ته خه وائي، هغه سائل بيا دغه سوال او کرلو نو بيائے دغه ارشاد او فرمايل او بيائے ڏا حديث واورؤو:

”سمعت نبيكم ﷺ يقول: ”يأتي المقتول متعلقا رأسه باحدى يديه ملبيا قاتله باليد الاخرى تشخب اوداجه دما حتى ياتي به العرش فيقول المقتول لرب العالمين: هذا قتلني فيقول الله للقاتل: تعست ويذهب به الى النار“۔

(رواه الطبراني في الاوسط ورحاله رجال الصحيح، مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب حرمة دماء المسلمين، ۶، ۱۲۳۰)

ترجمه: ما ڏ نبي كريم ﷺ نه اوريدلي ڏي چي دائے او فرمايل چي کوم کس په دنيا کي قتل شوه وې هغه به خپل سر په لاسونو کي مخورند کړي راوري، او خپل قاتل به انځني راوري په ڏي حالت چي ڏ هغه گوټو کي به ويښه خټکيري تردې پوري چي ڏ عرش خواته به راشي او رب العالمين ته به وائي چي ده خه قتل کړي وُم نو الله تعالیٰ به قتلکونکي ته وائي چي غرق شي او جهنم ته به يوځلي شي۔

(۱۸) ڏ حضرت ابوهريرهؓ نه روايت ڏي چي ڏ حضور اقدس ﷺ

ارشاد مبارك ڏي:

”لا يقتل القاتل حين يقتل وهو مومن“

رواه البيهقي (مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب حرمة دماء المسلمين،

حديث: ۱۲۲۹۲)

ترجمه: قاتل چي قتل ڪوي په هغه وخت ڪين ڪين هغه مومن نه وي۔

(۱۹) او ڏ حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه روايت ڏي چي ڏ نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم

ارشاد ڏي:

”من شرم في دم حرام بشطر كلمة جاء يوم القيامة مكتوب

بين عينيه: آيس من رحمة الله“

رواه الطبراني وفيه عبدالله بن حراش ضعفه البخاري وجماعة ووثقه ابن

حبان وقال اربعا اخطأ وبقية رجاله ثقات، (مجمع الزوائد، كتاب الفتن،

باب حرمة دماء المسلمين، ۱۲۳۱۵)

ترجمه: ڪوم سر ڇي ڏ يو ڪس وينه په حرام طريقه سره تويولو

ڪين ڪين يو لفظ اوائلي نو هغه به هم په قتل ڪين برابر شريك وي، او هغه

به دقيامت په ورځ داسي حالت ڪين رازي چي ڏ دوارو سترگو مينڃ

ڪين به ئي ليڪلي وي ڏ الله تعاليٰ ڏ رحمت نه ما يوسه۔

(۲۰) حضرت مرثد بن عبدالله نه روايت ڏي فرمائي چي ڏ حضور

پاڪ صلي الله عليه وسلم نه تپوس اُشو چي يو سر بل ڪس ته ڏ قتل ڪولو حڪم او ڪري

نو د هغه ڇه حڪم ڏي؟ په دي باندی حضور صلي الله عليه وسلم ارشاد او فرمايو:

”قسمت النار سبعين جزءا فلأمر تسعة وستون وللقاتل

جزء وحسبه“

رواه احمد ورجال رجال الصحيح غير محمد بن اسحاق وهو ثقة ولكنه مدلس

(مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب فيمن قتل مسلما حديث: ۱۲۳۲)

ترجمہ: ذ اور اویا حصے کرے شوی دی ذ قتل حکم کولو والا دپاره  
یو کم اویا حصے دی او د قتل کونو واله دپاره به یوه حصه وي او  
هغه حصه به ورله پوره وي۔

(۲۱) او ذ حضرت ابو درداءؓ نه روایت دے چي ذ حضور پاک ﷺ

ارشاد دے:

”يؤتى بالقاتل والمقتول يوم القيامة فيقول: اي رب سل هذا  
فيم قتلني فيقول: اي رب امرني هذا۔ فيؤخذ بأيديهما جميعا  
فيقذفان في النار“

رواه الطبراني ورجاله كلهم ثقات۔ (مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب  
فيمن قتل مسلما، حديث: ۱۲۳۲۲)

ترجمہ: ذ قیامت پہ ورخی به قتل شوء او قتلکونکے دواره راوسته  
کیري نو قتل شوء به وائی چي اے رب ده نه تپوس و کره چي ده هه  
په هه خبري باندي قتل کرے يم، قاتل (به یوبل سري ته اشاره کری)  
به وائی چي ماته ده حکم کرے ژو، نو دواره به ذ لاسونونه أنسلے  
شی او جهنم ته ورغزار کرلے شی۔

(۲۲) د حضرت عیاض انصاریؓ نه روایت دے چي ذ حضور

پاک ﷺ ارشاد دے:

”ان لا اله الا الله كلمة على الله كريمة لها عندالله مكان  
وهي كلمة من قالها صادقا ادخله الله بها الجنة ومن قالها  
كاذبا حقنت دمه واحرزت ماله ولقى الله غدا فحاسبه“ رواه  
البيزار ورجاله موثقون ان كان تابعيه عبدالرحمن بن عبدالله  
بن مسعود۔

(مجمع الزوائد، كتاب الايمان، باب في ما يحرم دم المرء وماله،  
حديث: ۵۵)

ترجمه: دَ لاله الا الله كلمه په نزد دَ الله تعالى ډيره زياته عزت والا ده  
او دَ هغه دَ الله تعالى په نزد ډيره غټه درجه ده، او دا داسي كلمه ده  
که چري يو کس دَ زړه په صدق سره اويښي نو دَ دې په بڼه کيښه به  
الله تعالى هغه جنت کيښه داخله وي، او که چري په دروغو سره  
اواښي نو په دنيا کيښه به دا کلمه دهغه وينه دَ حرمت (يعني په بل  
کس به دَ هغه قتل حرام وي) والا جوړه کړي او دَ هغه مال به  
محفوظه کړي۔ بيا چي کله دَ الله تعالى خواته لارښي نو هغه به  
ترينه دو دروغو حساب اخلي۔

(۲۳) دَ حضرت ابو درداءؓ نه روايت دے چي دَ نبي کریم ﷺ ارشاد دے:  
”لا يزال المؤمن معنقا صالحا ما لم يُصب دما حراما، فاذا  
اصاب دما حراما بلّح۔ (سنن ابی داود كتاب الفتن، حديث: ۴۲۷۰)  
ترجمه: مسلمان نيک صالحه سپک سپک د جنت په لاري باندي  
ترهاغي پورے روان وي چي ترخو پوري مخان ټي په حرامه وينه کيښه  
پليت کړے نه وي، ليکن چي کله مخان پليت کړي نو بيا دَ هغه لاري  
نه منع کړلے شي۔

(۲۴) دَ حضرت انسؓ نه مروی دے چي نبي عليه السلام ارشاد فريلے دے:  
”ابى الله ان يجمل لقاتل المؤمن توبة۔ طب والضياء فى فى  
المختارة“۔

(کنز العمال فى سنن الاقوال والافعال، كتاب القصاص حديث: ۳۹۸۸۲،  
ط: مؤسسة الرسالة)

ترجمہ: اللہ تعالیٰ ذمومَن ذ قاتل ذ توبی نہ منکر دے۔

(۲۵) د حضرت ابوہریرہؓ نہ روایت دے چي حضور پاک ﷺ ارشاد

مبارك دے:

”من اشار الى اخيه بحديدة فان الملكة تلعنه حتى يدعه وان  
كان اخاه لاييه وأمه“۔

(صحيح مسلم، كتاب، البر الصلة، حديث: ۶۶۲۵)

ترجمہ: چي کوم سرے چي خپل رورتہ پہ وُسپنی سرہ اشارہ او کري  
نو پہ هغه باندي فرينتي ترهغه پوري لعنت کوي چي ترخو پوري  
هغه دا کار پريخو دے نہ وي، خدائے دي کري چي هغه سرے، د هغه  
خيل سکه رور ولينوي۔

(۲۶) د حضرت ابوبکرؓ نہ روایت دے چي حضور پاک ﷺ ارشاد

فرمايلے دے:

”اذا اشهر المسلم على اخيه سلاحا فلاتزال ملائكة الله تلعنه  
حتى يشيمه عنه البزار عن ابي بكرة“۔

(کنز العمال في سنن الاقوال والافعال، كتاب القصاص، حديث:  
۳۹۸۸۶) رواه البزار في مسند ابي بكرة، حديث ۳۶۴۱، ط: مكتبة العلوم  
والحكم، المدينة المنورة)

ترجمہ: چي کله يو مسلمان پہ خپل رور باندي اصلحه راوړوي  
نوپه هغه باندي فرينتي لعنت ترهغه وخته پورے کوي چي ترخو  
پوري د هغه نہ هتيار لرے کرے نہ وي۔

(۲۷) د حضرت عبدالله بن مسعودؓ نہ روایت دے چي حضور

اقدس ﷺ ارشاد فرمایلی دے:

”اول ما يقضى بين الناس بالدماء“۔

(صحيح البخارى، كتاب الرقاق، حديث: ۶۵۳۳)

ترجمہ: د قیامت پہ ورغ بہ د ٲولونہ مخکبے فیصلہ د ٲلغو پہ مینغ  
کبئی د وینے توئیولو پہ بارہ کبئی کپری۔

(۲۸) د حضرت عبداللہ بن عمرؓ نہ روایت دے چی حضور اقدس ﷺ

ارشاد فرمایلی دے:

”لجهنم سبعة ابواب باب منها لمن سل السيف على امتي،  
او قال: على امة محمد“۔ (قال ابو عيسى): هذا حديث  
غريب، لانعرفه الا من حديث مالك بن مغول۔

(جامع الترمذي، كتاب التفسير، حديث: ۳۱۲۳، ط: دارالسلام)

ترجمہ: د جھنم اوہ دروازی دی پہ هغی کبے یوہ د هغه ٲلغو دٲارہ  
دہ چی شوک محما پہ امتی باندي توره راوروی۔

(۲۹) د حضرت عائشہؓ نہ روایت دے چی د حضور نبی کریم ﷺ

ارشاد دے:

”من اشار بحديدة الى احد من المسلمين يريد قتله فقد  
وجب دمه“۔

(رواد الحاكم في مستدرکه، كتاب قتال اهل البغي، وقال: هذا حديث

صحيح على شرط شيخين ولم يخرجاه۔ وقره الذهبي، حديث: ۲۶۶۹)

ترجمہ: چی کووم سرے د یومسلمان طرفتہ د قتلونو پہ ارادے سرہ  
اشارہ او کپری نو دھغه وینہ توئیول واجب دی (یعنی د اشارہ کولو

والا)۔

(۳۰) د حضرت رقبه بن مالكؓ نه روايت ډے چي د حضور ﷺ

ارشاد ډے:

”ان الله ابى على الذين قتل مؤمنا ثلاث مرات“۔

(سنن النسائي الكبرى، كتاب السير، حديث: ۸۵۹۳)

ترجمه: کوم کس چي يو مسلمان قتل کړې نو د هغه په باره کښي

ماته الله تعالی دري واري انکار کړے ډے (دمعاف کولونا)

(۳۱) د حضرت ابوموسیٰ اشعريؓ نه روايت ډے چي حضور

اقدس ﷺ ارشاد فرمايلے ډے:

”اذا اصبح ابليس بث جنوده فيقول: من أضل اليوم مسلما

البسته التاج فيجئ احدهم فيقول: لم ازل به حتى عق والده

فقال: يوغك ان ييره ويجئ احدهم... ويجئ احدهم

فيقول لم ازل به حتى طلق امرأته فيقول: يوشك ان يتزوج

ويجئ احدهم فيقول: لم ازل به حتى اشرك فيقول: انت انت

ويجئ احدهم فيقول: لم ازل به حتى قتل فيقول: انت انت

ويلبسه التاج، هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه (وفي

تعليق الذهبي في التلخيص صحيح)۔

(المستدرک علی الصحیحین للحاکم، کتاب الحدود، حديث: ۸۰۲۷)

ترجمه: يعنى ابليس خپل لښکر سحر آليکي بيا وائي که نن چا غوک

مسلمان گمراه کړے وی نوڅه به ورته تاج په سر کړم۔ نوپه هغوی

کښي يو شيطان راشي او وائي چي مخه په پلانکي سړي پسې

لگيدليومه تردې پوري چي هغه دخپل مور پلار نافرمانی او کړله،

ابليس وائی چي دا خوخته خیرد نه ده زرده چي هغه به ورسره بنه سلوک شروع کړی۔ بیا دویم راشی او وائی چي هغه په پلانکی سرې پسی لگیدلیومه تردی پوری چي هغه خپله بنځی ته طلاق ورکړو، په دی باندی ابليس وائی چي هیخ لرینده هغه به بل چاسره واده او کړی، بیا یو بل شیطان راشی او وائی چي هغه پلانکی سرې پسی لگیدلیومه تردی پوری چي هغه د الله سره شریک جوړ کړو، په دی باندی ابليس وائی چي هان ته یې چي بنه کار د کړی دے او بیا یو بل راشی او وائی چي هغه په پلانکی کس پسی لگیدلیومه تردی پوری چي هغه یوسره قتل کړو، په دی باندی ابليس وائی چي هان ته یې چي بنه کار دے کړی دے او هغه ته تاج واچوئی دا حدیث امام ابو نعیم په حلیة الاولیا کنبے هم روایت کړی دے او په هغه کنبے دا الفاظ دې چي ترخومره پوری قاتل ابليس ته خپلی کارنامی خیر ورکوي نو:

”فیصیح صبیحة یجتمع الیه الجن فیقولون: یاسیدنا ما الذی فرحک فیقول: حدثنی فلان انه لم یزل برجل من بنی آدم یفتنه ویصده حتی قتل رجلا فدخل النار فیحیره ویکرمه کرامة ثم یکرّم بها احدا من جنوده ثم یدعو بالتاج فیضعه علی رأسه ویستعمله علیهم۔“

(رواه ابو نعیم فی الحلیة فی ترجمة فضیل بن عیاض)

ترجمه: ابليس (دخوشالی نه) دومره چغه اووهی چي پیریان د هغه خواته جمع شې او وائی چي جناب والا! تاته په کومی خیرد دومره خوشالی شوی ده؟ نو ابليس وائی چي پلانکی شیطان ماته داوئیی

دې جي ڇه ڌ آدم په ڌ ځامنو ڪمڙي پوڀسي لڳيدليومه تردې پوري  
 جي هغه يو ڪس قتل ڪرو او بيا دهغه په سر باندي تاج ڪيگدي او ڌ  
 لڀنڪر سردارئي جوڙ ڪري۔

(۳۲) ڌ حضرت عبدالله بن عمر<sup>رضي</sup> نه روايت ڏي جي حضور<sup>صلى الله عليه وسلم</sup>

ارشاد ڏي:

”ان اعدى الناس على الله من قتل في الحرم او قتل غير قاتله  
 او قتل بذحول الجاهلية۔ حم عن ابن عمرو۔“

(رواه الامام احمد في مسنده في مسند عبدالله بن عمرو وعلق الشيخ  
 الارنؤوط عليه فقا۔ ل: اسناده حسن ولبعضه شواهد يصح بها،  
 حديث: ۶۶۸۱، ط: مؤسسة الرسالة)

ترجمه: ڌ الله تعالى سره ڌ ٽولونه زيانه سرڪشي ڪولو والا هغه ڪس  
 ڏي جي حرم ڪمڙي ڇوڪ قتل ڪري يا يو داسي ڪس قتل ڪري جي  
 هغه ڌ ڌه ڌ قتلولو اراده نوي ڪري يا جهانت ڌ دڀمنانوپه شان  
 يو ڪس قتل ڪري۔

(۳۳) ڌ حضرت ابوهريره<sup>رضي</sup> نه روايت ڏي جي حضور<sup>صلى الله عليه وسلم</sup> ارشاد ڏي:

”خمس ليس لهن كفارة الشرك بالله عزوجل وقتل النفس  
 بغير حق او نهب مومن او الفرار يوم الزحف او يمين صابرة  
 يقطع بها مالا بغير حق۔“

(مسند احمد، في مستدبابي هريره<sup>رضي</sup> حديث: ۸۷۳۷)

ترجمه: پنجه ڇيزونه داسي ڏي جي دهغه ڇه ڪفاره نشته ڏي۔ الله  
 سره شرك جوڙل په ناحقه باندي يو ڪس قتلول، يا ڌ يومومن ڌ جهاد

په ورځې باندي واپس تښتيدل يا په دروغه قسم خوړل او د چا مال ناحق اغستل۔

(۳۴) د حضرت عبداللہ بن عمرؓ نه روايت دے چي د حضور

اکرم ﷺ ارشاد دے:

”أبشروا أبشروا من صلى الصلوات الخمس واجتنب الكبائر السبع دخل من اى ابواب الجنة شاء: عقوق الوالدين والشرك بالله وقتل النفس وقذف المحصنات واكل مال اليتيم والفرار من الزحف واكل الربى“۔

الطبرانی عن ابن عمرو (جمع الجوامع او الجامع الكبير للسيوطي حرف الهمزة: رقم ۱۴۲، المكتبة الشاملة)

ترجمه: زيرے واؤري، زيرے واؤري، زيرے واؤري! کوم سرے چي پنځه مونځونه او کړي او د غټو گناهونو نه مخان بچ کړي نو جنت ته چي د کومی دروازے نه غواړي نو داخل دی شی: د مور پلار نافرمانی، الله تعالی سره څوک شریک جوړول او څوک قتلول او پاکو بسځو باندي تهمت لگول۔ او د جهاد نه تښتيدل او سود خوړل (دا ټول غټ گناهونه دي)۔

(۳۵) د عمرو بن الحمقؓ نه روايت دے چي د حضور اقدس ﷺ

ارشاد دے:

”من امن رجلا على دمه فقتله فانا برئ من القاتل وان كان المقتول كافرا“۔

(رواه الطبرانی یا سانید کثیرة واحدها رجاله ثقات، مجمع الزوائد، کتاب

الديات، باب فيمن امنه احد على دمه۔ ۱۰۷۱۲)

ترجمہ: چي کوم سرے بل سرے له پناه ورکري بيائے هم قتل کري نو  
 عه د قاتل نه بري يم برابر ده که قتل شوے کافر ولي نه وي۔  
 دا حديث امام حاکم رحمة الله عليه په دی الفاظو کښے روایت  
 کړے دے:

”اذا اطمأن الرجل الى الرجل ثم قتله بعد ما اطمأن اليه نصب  
 له يوم القيامة لواء غدرة“۔

(اخرجه الحاكم، كتاب الحدود، رقم: ۸۰۴۰) وقال: صحيح الاسناد،  
 ووافقه الذهبي)

ترجمہ: چي يو سرے د بل کس د طرفنه مطمئن وي بيائے هم هغه قتل  
 کري نو د داسي سرې د پاره په ورځے د قيامت د غداری جناها به  
 ولگول شي۔

(۳۶) د حضرت عائشهؓ نه روایت دے چي د نبی کریم ﷺ د توري

په کسورپه کښے د لیکلي میلاوشوی ؤو:

”ان اشد الناس عتوا رجل ضرب غير ضاربه ورجل قتل غير  
 قاتله ورجل تولى غير اهل نعمته فمن فعل ذلك فقد كفر بالله  
 ورسوله لا يقبل منه صرف ولا عدل“۔

(مستدرک الحاكم، كتاب الحدود ۸۰۲، صحيح الاسناد ولم يخرجاه ،  
 ووافقه الذهبي)

ترجمہ: په تمامو خلقو کښے د ټولونو زيات سرکش هغه سرے دے  
 چي کوم داسي يو کس اوهي چي هغه دے نوي وهله او هغه سرې  
 داسي کس قتل کري چي هغه د ده دقتلولو اراده هم نوې کړے، او

هغه سره چي کوم خپل نسبت داسي خاندان طرفته وکړې چي هغه  
خاندان د ده نوي او کوم سره دغه کارونو او کړې نو هغه د الله  
تعالی او د رسول ﷺ انکار او کړلو، د هغه به نه فرض عبادت قبلېږي  
او نه نفل عبادت۔

(۳۷) د حضرت ابوهريره رضي نه روایت دے چي د حضور اقدس صلی اللہ علیہ وسلم

ارشاد فرمایله دے:

”لا حرج الا في قتل المسلم ثلاثاً۔“

ترجمه: څه کار کيښه هم دومره تنگي نشته (چي د هغه د معافي  
اميد نوي) سوا د يو مسلمان قتلولو نه (چي د دي معافي ډيره گرانه  
ده) او دا خبره د ري واري ارشاد فرمایلي شوي ده۔

د دي حديث روايت کولونه بعد د حضرت علي کرم الله وجهه

مخوے محمد بن الحنفیه رحمة الله عليه فرمائي:

”لو ان الناس تابعوني الا رجل لم يسدد سلطاني الا به ما  
قتلته۔“

(مسند عبدالله بن المبارك ۲۵۶، دار النشر: مكتبة المعارف الرياض، الطبعة: الاولى)

تحقيق: صبحي البدری السامرائی)

ترجمه: که چرته ټول خلق مخما تابعداري او کړي، صرف يو سره  
داسي پاتي شي چي دهغه نه بعير مخما حکومت نشي کيدلې نو مخه به  
بياهم هغه نه قتلوم۔

(۳۸) د حضرت ابوبکر صدیق رضي نه روایت دے چي د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم

ارشاد دے:

”من صلى الصبح فهو في ذمة الله فلا تخفروا الله في عهده  
فمن قتله طلبه الله حتى يكبه في النار على وجهه“۔

(رواه ابن ماجه، كتاب الفتن، باب المسلمون في ذمة الله عزوجل، ۳۹۴۵،  
قال البوصيري: هذا اسناد رجاله ثقات التي انه منقطع۔ ورواه الطبرانی في  
الكبير بسند صحيح، مصباح الزجاجة ج ۴ ص ۱۶۷ ط: دارالعربية)

ترجمہ: چي کوم سرے چي د سحر مونخ او کري نو هغه د الله تعالیٰ  
په ذمه داری کبے راغے، دي د پاره د الله تعالیٰ د ذمه داری به  
حرمتی مه کوی، چي شوک ته قتل کري نو الله تعالیٰ به ستا تپوس  
کوی، تر دی پوری چي پرمخی به هغه اورته ارتاؤ کرے شی۔

(۳۹) د حضرت ابوسعیدؓ نه روایت دے چي نبی پاک ﷺ ارشاد

فرمایله دے:

”يخرج عنق من النار يوم القيامة فتكلم بلسان طلق ذلق لها  
عينان تبصر بهما ولها لسان تكلم به فتقول اني امرت بمن  
جعل مع الله الها آخر وبكل جبار عنيد ويمن قتل نفسا بغير  
نفس فتنتلق بهم قبل سائر الناس بخمسائة عام وفي رواية  
فتنطوي عليهم فتقذفهم في جهنم“۔

رواه البزار واللفظ له واحمد باختصار وابويعلی بنحوه والطبرانی في  
الاوسط واحد اسنادی الطبرانی رجاله رجال الصحيح۔ (مجمع الزوائد،

كتاب صفة اهل النار، حديث: ۱۸۶۱۳، ۱۸۶۱۴)

ترجمہ: د قیامت په ورھے باندي به يو شخ (گردن) د جهنم نه  
رابنکاره شی او هغه به یوے تورے ژبے سره خبرے کوی، دهغه به دوه

سترگي وي چي هغه سره به گوري، او يوه به ژبه به ئي وي چي هغه سره به خبري کوي او وائي به چي عه په هغه سرې باندي مقرر شوے يم چي کوم د الله نه علاوه معبود جوړ کرے وي، او هر هغه کس باندي چي کوم ظالم او جابر وي او هر هغه کس باندي چي يو سرے ئي مر کرے وي بغير د يو مرگ په بدله کبے۔ بيا هغه ټول خلق به د نورو خلقو نه پنجه سوه کاله منخکبے راوان کري، او ټول به جهنم کبے او غور زوي۔

(۴۰) د حضرت صابح بن اعسر<sup>رضي</sup> نه روايت دے چي حضور اقدس ﷺ

ارشاد فرمايلے دے:

”انا فرطکم علی الحوص وانا مکاثر بکم الامم فلا تقتلوا بعدی“۔

(اخرجه احمد ۴-۳۵۱، رقم: ۱۹۱۰۹، و عبدالله بن مبارک في مسنده، کتاب من الفتن ج ۱ ص ۲۴۳، و ابن حبان ۱۴-۳۵۷، رقم: ۶۴۴۶) و ابن قانع (۲-۳۲) و الطبرانی (۸-۷۹، رقم: ۷۴۱۵) و الضياء (۸-۵۴، رقم: ۴۴) و اشار اليه الترمذي في اول كتابه، و اخرجہ ابن ماجه باسم الصنابحي)۔

ترجمه: عه به په حوض کوثر باندي ستاسو امام جوړيگم زه به مخم، او عه به ستاسو په ذريعه باندي د نورو امتونو په مقابله کبے خپل امت په زيات تعداد کبے کتل غواړم۔ دی د پاره عجمانه بعد يوبل مه قتلوی دغه حديث د حضرت ابن مسعود<sup>رضي</sup> نه هم روايت دے۔

دي نه منخکبے چي سلويست حديثونه ذکر شوي دي په هغه کبے ډير حديثونه داسي دي چي صرف د مسلمانانو په باره کبے نه دي

بلڪه ڏهر قسم انسان د ناحق قتلولو مذمت او په هغه باندي وعيدونه ارشاد فريلے شوي دي هاں هغه مسلمان وي يا غيرمسلم وي، خو حضور پاڪ ﷺ په خاص طور باندي ڏهغه غيرمسلمو په قتل باندي سخت وعيد ارشاد فرمايلے دے چي کوم د مسلمانانو په ملڪ کڻے د معاهدے په طور باندي په امن سره اوسي۔

نو د حضرت عبدالله بن عمر<sup>رضي</sup> نه روايت دے چي حضور پاڪ ﷺ ارشاد فرمايلے دے:

”من قتل معاهدا لم يرح رائحة الجنة، وان ريحها يوجد من مسيرة اربعين عاما“۔ (صحيح البخاري، كتاب الجزية، حديث ۲۱۶۶)

ترجمه: چي کوم سرے داسي يو کس قتل کري چي هغه سره لوظ شوي وي، نوهغه سرے به د جنت خوشبو هم نه شي بويولے، حالانڪه ڏ جنت خوشبو ڏ سلويٽ کالو په فاصلے باندي محسوس ڪيديشي۔

نور د حضرت جنديب بن عبدالله<sup>رضي</sup> نه روايت دے چي حضور پاڪ ﷺ ارشاد فرمايلے دے:

”من يخفر ذمتي كنت خصمه ومن خاصمته خصمته“۔

رواه الطبراني في الكبير والاولىٰ ورجالہ ثقات، (مجمع الزوائد، كتاب الديات، باب فيمن قتل معاهدا۔ ۱۰۷۵۴)

ترجمه: چي د کوم غيرمسلم حفاظت ڏمه ما اغستي ده، ڏه ڏه به حرمتي کوي نو ڏه به دهغه دڀمن ڀمه، او ڏه چي ڏ چا دڀمن شمه نو ڏه به هغه لره شڪست ور کومه“۔

حضرت فاروق اعظم<sup>رضي</sup> چي ڪله زخمي شو نو ڏ وفات ڪيدونه

منحکبے دَ عَمان نه ورستو راتلونکی خلیفہ تہ ڊیر وصیتونه کړی وړ په هغه  
وصیتونو کبے یو دا دے:

”و اوصیه بذمة الله وذمة رسول الله ﷺ ان یوفی لهم بعهدهم  
وان یقاتل من ورائهم ولا یكلفوا الاطاعتهم“۔

(صحیح البخاری، کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ حدیث ۳۷۰۰)

ترجمه: او عه هغه ته وصیت کوم چی دکومو غیر مسلمو ذمه داری  
الله او د هغه رسول اغستی وی نو هغوی سره معاهده پوره کړی او  
د هغوی په دفاع کبے جنگ او کړی، او په هغوی باندي دهغوی د  
وس نه زیات بوج مه اچوی)۔

## دَ دخپل مینخی جنگونو نه دَ بچکیدلو

### هدایات

دَ قرآن پاک او دَ حدیث شریف دَ ذکر شوی ارشاداتو نه دا خبره  
بالکل بنکاره شوه ده چی د الله او رسول ﷺ په نز دیو مسلمان ناحق  
مړ کول خومره غټ جرم دے، نو عکه د قرآن پاک او د سنت په هدایاتو  
کبے قدم په قدم دافکر په نظر راخی چی د مسلمانانو یوبل سره جنگونونه  
د آخری وسه پورې خپل عَمان وساتلے شی، او دخپل مینخ جنگونه عام  
طور باندي په هغه وخت کبے پیدا کیږی کله چی دخلقو بادشاه وخت  
نه شکایتونه پیدا شی، نو عکه حضور پاک ﷺ د ټولونه منحکبے  
د حکومت دَ ذمه دارانو په دې خبره باندي خودنه کړے ده چی هغوی دې  
دَ شریعت مطابق عدل او انصاف سره او د عوامو دَ خیر خواهی نه  
کارواخلی۔

## حکمرانو ته خود نه

د حضرت معقل یسار نه روایت نقل کړې شوه ده چې حضور

پاک ﷺ فرمایلی دي:

”مامن عبد یستر عیه الله رعیة فلم یحطها بنصحہ الا لم یجد

رائحة الجنة۔ (صحیح البخاری، کتاب الاحکام، حدیث: ۷۱۵۰)

ترجمه: کوم یو کس چې الله تعالیٰ دعامو خلقو محافظ/حاکم جوړ

کړی او هغه د هغوی خیر خواهي نه کوی نو هغه به د جنت بوټی

هم نه بویا وي۔

دغه شان ارشاد ده:

”مامن وال یلی رعیة من المسلمین فیموت وهو غاش لهم الا حرم

الله علیه الجنة“۔ (ایضاحدیث: ۷۱۵۱)

ترجمه: کوم حاکم چې د عام مسلمانانو د معاملاتو ذمه دار جوړ

شي، او په داسی حالت کښی مرشی چې د هغوی حق ضائع کوي

نو الله به په هغه باندی جنت حرام کړي۔

او حضرت عمر بن خطابؓ فرمائی: ”انی سمعت رسول الله یقول: ان

الولاية یحیاء بهم یوم القيامة فیقفون علی جسر جهنم، فمن کان

مطواعا لله تناوله الله بيمينه حتی ینجیه، ومن کان عاصیا لله انحرف

به الجسر الی وادمن نار یلتهب انتهابا قال: فارسل عمر الی سلمان

وابی ذر فقال: لابی ذر: انت سمعت هذا الحدیث من رسول الله ﷺ

قال: نعم والله۔ (المُصَنَّفُ لِابْنِ ابْنِ شَيْبَةَ، کتاب ذکر النار،

حدیث ۱۶۰۲۷ ج ۱۳ ص ۱۷۲، طادارة القآن)۔

ترجمہ: ما دَ حضور ﷺ نہ اوریدلی دی هغوی او فرمایاں چي حکمرانان به د قیامت په ورغ راوستلے شی، نو هغوی به د جهنم په پل باندي اود رولے شی۔ وس که خوځ په دوی کبے دالله تعالیٰ فرمان بردار و نو الله تعالیٰ به هغوی په خي لاس کبے راواخلي او د جهنم نه به ورته نجات ورکړي او خوځ چي د الله نافرمان وي په هغه باندي به پل واپس شی او د جهنم کندي ته بوغي چي کومے کبے اور بليگي۔“ بيا حضرت عمرؓ حضرت سلمان او حضرت ابوذرؓ ته پيغام وليکو او حضرت ابوذرؓ ته ئي او فريل چي تاسو د حضور ﷺ نه دا خبره اوريدلي ده؟ نو حضرت ابوذرؓ او فرمایاں چي هان په الله قسم اوريدلي م ده او حضرت ابوهريرهؓ نه روايت دے چي حضور ﷺ ارشاد فرمایاں دے: ”انما الامام جنة يقاتل من ورائه ويتقى به فان امر بتقوى الله وعدل فان له بذلك اجرا وان امر بغيره فان عليه وزرا“۔  
(سنن النسائي، كتاب البيعه، ذكر ما يجب للامام وما يجب عليه، حديث: ۴۲۰۱)

ترجمہ: حکمران يو ډھال وي د کوم نه چي ورستو جنگونه کيږي، او هغه باندي خان بچ کولے کيږي، نو که چري هغه حاکم په تقوی او انصاف سره حکمراني کوي نو د هغه دپاره ډير لوئے اجر دے او که څه په بله طريقه حکمراني کوي نو د هغه دپاره دگناه بوج دے۔“

## دَ بد کرداره حمکرانانو سره

### دسلوک کولو طریقه

که چری په تاسو باندي ظالم او بد کار حکمران مسلط شی نو په داسی صورت کښه حضور ﷺ دا هدايات فرمایلی دي چي دهغوی په غلطو کارونو کښه چي دهغوی مرسته او نه کری شی۔

او په امن او بڼه طریقه سره هغوی په نیغه لاره د راستلو کوشش د او کری شی۔ محکه حضرت کعب بن عجره فرمائی:

”خرج علينا رسول الله ﷺ ونحن تسعة فقال: انه ستكون بعدى امراء من صدقهم بكذبهم واعانهم على ظلمهم فليس مني ولست منه وليس بوارد على الحوض ومن لم يصدقهم بكذبهم ولم يعنهم على ظلمهم فهو مني وانا منه وهو وارد على الحوض“۔

(سنن النسائي، كتاب البيعة، ذكر الوعيد لمن اعان اميرا على الظلم، حديث ٤٢١٢)

ترجمه: رسول الله ﷺ زمونږ خواته تشریف راوړلو او مونږه نهه (٩) کسان ؤو۔ هغوی او فرمایلی: چي محمانه ورستو به داسی امیر راشی، چي کوم سره د هغه د دروغو تصدیق کوی، او دهغه په ظلم کښه دهغه مرسته کوی۔ نو هغه محمانه نه دی او نه هغه دهغه نه یم۔ او هغه به محمانه خواله حوض کوثر ته هم نشی راتلی، او کوم سره چي دهغه په دروغو کښه دهغه تصدیق نه کوی او دهغه په ظلم کښه دهغه

مرسته نه ڪوي نو هغه غماتنه ڏي او نه ڏهه نه يم۔ او هغه به حُما  
 عواله حوض ڪوثر ته راڻي“۔ او ڏ حضرت ابو سعيد خدریٰ نه  
 روايت ڏي جي ڏ نبي ڪريم ﷺ ارشاد مبارڪ ڏي: ”ما بعث الله من نبي  
 ولا استخلف من خليفه الا كانت له بطانتان بطانة تامره بالمعروف  
 وتحضه عليه وبطانة تامره بالشرو تحضه عليه فالمعصوم من عصم  
 الله تعالى“۔

(صحيح البخاري، كتاب الاحكام، باب بطانة الامام ۷۱۹۸)

ترجمه: الله تعالى جي ڏومره پيغمبران راليڪلي ڏي او ڏومره  
 خليفگان چي جوڙ شوي ڏي نو ڏ هغوي ٿولويه ڏوه قسمه مشران  
 وڙ۔ يو هغه مشر جي ڏوڪ هغوي ته ڏ نيڪي تلقين ڪوي او هغوي ته  
 ترغيب ورڪوي۔ او ڏويم هغه مشر جي ڪوم هغه ته ڏ بدو تلقين  
 ورڪوي او هغه ته ترغيب ورڪوي۔ او په حفاظت ڪبي هغه وي  
 جي ڏوڪ الله تعالى په حفاظت ڪبي ساتي۔

او ڏ حضرت عبدالله بن عمر رضه نه روايت ڏي جي رسول الله ﷺ

ارشاد او فرمايلو:

”من حضر اماما فليقل خيرا او ليسكت“۔

رواه الطبراني في الاوسط وفيه صالح بن محمد بن زياد وثقه احمد وغيره  
 وضعفه جماعة و يقية رجاله رجال الصحيح۔ (مجمع الزوائد، كتاب

الخلافة، باب الكلام بالحق عند الائمة حديث: ۹۱۶۷)

ترجمه: ڏوڪ چي ڏ يو حڪمران په نحوا ڪبي موجود وي، هغه لره  
 پڪار ڏي جي ڏخير خبري او ڪري يا ڏ چپ شي۔

او د حضرت ابو سعید خدریؓ نه روایت دے چي د حضور پاک ﷺ  
ارشاد دے:

”ان من اعظم الجهاد كلمة عدل عند السلطان جائر“ قال ابو  
عيسى وفي الباب عن ابي امامة وهذا حديث حسن غريب من  
هذا الوجه“۔ (سنن الترمذی، کتاب الفتن، حدیث: ۲۱۷۴)  
ترجمہ: لوئے جہاد داہم دے چي د ظالم بادشاہ مخے تہ د انصاف  
عبرہ او کرے شی۔ دا حدیث پہ مختلف الفاظو سرہ پہ ابو داؤد او  
ابن ماجہ کجے ہم مروی دے۔

او د حضرت عیاض بن غنمؓ نه روایت دے چي د حضور ﷺ ارشاد  
مبارک دے:

”من اراد ان ينصح لذي سلطان بامر فلا يبدئه علانية ولكن  
ليأخذ بيده فيخلو به فان قبل منه فذاك والا كان قد ادى  
الذي عليه“۔

رواد احمد (مجمع الزوائد، كتاب الخلافة، باب النصيحة للائمة  
وكيفيتها، حدیث: ۹۱۶۱، ۹۱۶۲)

ترجمہ: کوم سرے چي یو بادشاہ تہ نصیحت کول غواړی نو هغه لره  
پکار دی چي هغه دتولو په مخکې رسوا نه کری، خو هغه د د لاس  
نه اونیسې او یواغی ځائے تہ دی لارشی، بیا که هغه قبول کرو نو غیر دے  
او که نه کری نو د هغه په ذمه چي څه حق وو، هغه ځپل حق ادا کرو۔

حضرت عبدالله بن عباسؓ نه روایت دے چي د نبی کریم ﷺ

ارشاد دے:

”لا ينبغي لامرء يقوم مقاما فيه مقال حق الاتكلم به فانه لن يقدم اجله ولا يحرمه رزقا هولاه“۔

(الثاني والخمسون من شعب الايمان للبيهقي، حديث: ۷۵۷۹ ط: دارالكتب العلمية)

ترجمہ: کوم سرے چي په يو داسے محائے کهنے وي چي هلته د حق خبري د وينا موقع وي نو هغه لره ضرور ويل پکار دي، د هغه د مرگ وخت مخکې نشي راتلے او هغه ته چي د رزق کومه حصه ملاويکي نو هغه د هغه نه نشي محرومه کيدے۔

د حضرت ابو سعيد خدریؓ نه روايت دے چي د حضور اقدس ﷺ

ارشاد دے:

”لا يحقرن احدكم نفسه۔ قالوا: و كيف يحقر نفسه قال: ان يرى امرأ لله فيه مقالا فلا يقول به فيلقى الله تبارك وتعالى وقد اضاع ذالك فيقول: ما منعك فيقول: خشية الناس۔ فيقول: فاي اي كنت احق ان تخشى“۔

(رواه ابو داود الطيالسي بسند صحيح واللفظ له۔ و ابو يعلى الموصلي وعنه ابن حبان في صحيحه، ورواه احمد ابن منيع وعبد بن حميد وابن ماجه مختصرا۔ (تحاف الخيرة المهرة بزوائد المسانيد العشرة، كتاب القتن، باب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر، حديث: ۷۴۰۲ ط: دار الوطن، الرياض)

ترجمہ: د چالره دا نه دي پکار (مناسب نه دي) چي هغه خپل محان ذليله کړي۔

صحابو و تپوس او کړو۔ څنگه (څه رنگه) ذليل کړي؟ هغه او فرمائيل

چی: هغه څه داسی خبره او ویني چی په هغه باندے هغه ته د الله د پاره څه ویل پکار ؤو بیا هم هغه ونه وائی نو هغه به د الله تعالی سره په داسی حال کښے ملاویگی چی هغه به موقع ضائع کړی وی، الله تعالی به د هغه نه تپوس او کړی چی ته (د حقې خبرے نه) چا منع کړے وے؟ هغه به وائی: د حلقو یري۔ الله تعالی به ورته وائی چی: څه د دے خبرے زیات حقدار ؤم چی ته ځمانه ویرے دلے وے۔“

بل طرفته حضور ﷺ خلقو ته د دے خبرے تاکید فریلے دے چی ترسو پورې چی بادشاهان څه د گناه حکم نوی کړے نو تر هغه پوری د هغوی اطاعت کوی او د خپل حق حاصلولو دپاره توری مه را آخلی، چی دهغه په نتیجه باندې مسلمان د مسلمان وینه توه کړې او معاشره د کلی جنگونو په مصیبت کښے گرفتاره شې۔

خو د قرآن پاک او د حدیث شریف مجموعی مزاج نه دا معلومیرې چی د کلو جنگیدلو نه د بچ کیدو په خاطر د لوی نه لوی مصلحت هم قربان کړے شوه دے، په دے وجه د حضور اقدس ﷺ دا لاندینی حدیثونه په خاص طور باندې ده لیکلو او د لوستلو قابل دې او په پوره معاشره کښے ده بیانولو قابل دې۔

(۱) حضرت عبادہ بن صامتؓ فرمائی:

”دعانا النبی ﷺ فبايعنا فقال فيما اخذ علينا ان بايعنا على السمع والطاعة في منشطنا ومكرهنا وعسرنا ويسرنا واثرة علينا وان لا تنازع الامر اهله الا ان تروا كفرا بواحا عندكم من الله فيه برهان“۔ (صحيح البخارى، كتاب الفتن، حديث: ۶۵۰۷)

ترجمه: نبی ﷺ مونڙه راوغڻتو او زمونڙه نه ئي بيعت واغستو مونڙه نه چي کوم عهد واغستو، او په کومه خبره چي ئي بيعت واغستو هغه داچي که مونڙه په بنه حالت کښي يو يا په بدحالت کښي، په سختي کښي يو يا په راحت کښي يو، او که زمونڙه حق ضائع کږي په هر حالت کښي مونڙه د امير خبره اورو او منو، خو او د اهل امارت نه د امارت په معامله کښي څه مزاحمت به نه کويو۔ ترسو پوري چي تاسو ښکاره کفر او نه ويني چي په هغه باندې ستاسو سره د الله تعالي د طرف نه مضبوط دليل موجود وي۔

(۲) د حضرت عبدالله بن مسعودؓ نه روايت دے چي د حضور پاك ﷺ

ارشاد مبارك دے:

”انکم سترون بعدی اثره وامورا تنکرونها“ قالوا: فما تامرنا یارسول الله! قال: ادوا اليهم حقهم وسلوا الله حقکم۔“

(صحیح البخاری، کتاب الفتن، حدیث: ۷۰۵۲)

ترجمه: ځما نه ورستو به تاسو گوري چي تاسو به نورو لره ترجیح ورکوي او داسي خبري به گوري چي هغه به تاسو ته ښه نه لگي صحابهٔ تبوس او کرلو: بيا زمونږه دپاره ستاسو څه حکم دے هغوي اوفريل: هغوي لره (حاکمانو لره) دهغوي حقوق ورکړي او خپل حقوق د الله تعالي نه غواړي۔

(۳) د حضرت عبدالله بن عمرؓ نه روايت دے چي د حضور پاك ﷺ

ارشاد مبارك دے:

”السمع والطاعة حق مالک يومر بمعصية، فاذا امر بمعصية فلاسمع ولاطاعة۔“

(صحیح البخاری، کتاب الجهاد، باب السمع والطاعة للامام  
حدیث: ۲۹۵۵)

ترجمہ: (دَ امیر) خبره منل برحق دی، ترسو پوری چي چاته دَ الله  
تعالی د نافرمانی حکم نه ورکوی۔ هر کله چي د الله تعالی دَ  
نافرمانی حکم اوکری نو دَ هغه اوریدل هم نشته اوپه هغه عمل  
کول هم نشته۔

(۴) دَ حضرت عبدالله بن عباسؓ نه روایت دے چي د نبی کریم ﷺ  
ارشاد دے:

”من کره من امیره شیئا فلیصبر علیه فانه لیس احد من الناس خرج  
من السلطان شبرا فمات علیه الامات میتة جاهلیة“۔

(صحیح البخاری، حدیث: ۷۰۵۴، و صحیح مسلم، کتاب الامارة، باب  
الامر بلزوم الجماعة، حدیث: ۴۷۵۴، وهذا اللفظ له)۔

ترجمہ: کوم سړی ته چي د عہل امیر خبره بنه اونه لگی، نو هغه له  
پکار ده چي په هغه باندې صبر اوکری، ولے چي کوم سړے چي د  
امیر د بادشاہت نه یوه لیشت پوری هم بھر اوتلو، او په دغه حالت  
کښے په هغه باندې مرگ راغے نو هغه به دَ جهالت په مرگ  
مر کپړي۔

(۵) د حضرت ابوهریرہؓ نه روایت دے چي د حضور ﷺ ارشاد دے:  
”من خرج من الطاعة وفارق الجماعة ثم مات، مات میتة  
جاهلیة ومن قتل تحت راية عمية يغضب للعصبة ويقاقل  
للعصبة فلیس من امتی ومن خرج من امتی علی امتی یضرب

برها وفاجرها لا يتعاش من مؤمنها ولا يفى بذی عهدھا  
فلیس منی“۔

(صحیح مسلم، کتاب الامارة، باب الامر بلزوم الجماعة، حدیث: ۴۷۵۱)  
ترجمہ: چي کوم سرے د امیر د فرمانبرداری نه او تلو، او د مسلمانانو  
د ټولی نه جدا شو، بیا په هغه باندی مرگ راغی نو د جاهلت مرگ  
به پرے رازی، او کوم کس چي د پندی جهنپے نه لاندې په دے  
حالت کبے مر کرلے شو چي هغه د قوم پرستی په وجه په غصه  
کبے وو او د قوم پرستی د پاره جنگیدو، نو هغه محما د امت نه نه  
دے۔ او کوم سرے چي محما د امت نه اوزی او محما د امت د خلقو  
مخالف جوړ شی چي د امت بنه او بدهرکس مړ کوی، نه خوځ  
مومن پریردی، او نه د غیرمسلمو سره کرے وعدے پوره کوی۔ نو  
دهغه حماسره څه تعلق نشته۔

(۶) د حضرت عوف بن مالك اشجعی نه روایت دے چي

رسول ﷺ ارشاد فرمایله دے:

”خيار ائمتكم الذين تحبونهم ويحبونكم ويصلون عليكم  
وتصلون عليهم، وشرار ائمتكم الذين تبغضونهم  
ويبغضونكم وتلعنونهم ويلعنونكم۔ قيل: يا رسول الله افلاننا  
بذهم السيف؟ قال: لا، ما اقامو فيكم الصلوة لاما اقاموا  
فيكم الصلوة۔ واذا رئيتم من ولاتكم شيئا تكرهونه فاكرهوا  
عمله ولا تنزعوا يدا من طاعة“۔

(صحیح مسلم، کتاب الامارة، باب خيار الائمة وشرارهم حدیث: ۴۷۶۷)

ترجمہ: ستاسو پہ حکمرانانو کنبے ڌ ٿولونه غوره هغه ډے، ڌ کوم سره چي تاسو محبت کوي، او هغه ستاسو سره مينه کوي، او هغه تاسو ته دعاگان کوي او تاسو هغه ته دعاگانے کوي، او ستاسو په حکمرانانو کنبے ډټولونه بدتر هغه ډے چي ڌ هغه سره تاسو بغض ساتي، او تاسو په هغه باندي لعنت کوي، او هغه په تاسو باندي لعنت کوي۔ اصحابو عرض او کړو، چي اے ڌ الله رسول ﷺ! نو ولے په داسے موقع باندي مونږ ڌ ټورې په ذريعه باندي هغه اوچت کړو او ولے نه غورزوو؟ (يعني دهغه خلاف ڌ اسلحه بغاوت او نکره؟) هغوي ﷺ او فرمايل: نه، هر کله چي هغه ستاسو په مينځ کنبے مونځ قائم ساتي، او کله چي تاسو ڌ خپل بادشاه داسي خبري گوري چي هغه تاسو ته نه وي بنويښه، ڌ هغه عمل خراب گنځي خو ڌ هغه ڌ اطاعت نه لاس مه اُباسي۔

ڌ دي حديث په بل روايت کنبے دا الفاظ دي:  
 ”الامن ولي عليه وال فراه ياتي شيئا من معصية الله فليكره ماياتي من معصية الله ولا ينزعن يدا من طاعة“۔

(صحيح مسلم، كتاب الامارة، حديث: ۸۶۷۴)

ترجمہ: بيا هغه حاکم د الله تعالي ڌ نافرمانی په څه بد عمل کولو اويني، نو هغه چي دالله کومه نافرمانی کوي، هغه بد گنځي، خو دهغه داطاعت نه هيچرې هم لاس مه راکاځي۔

(۷) حضرت عرباضؓ فرمائي:

”وعظنا رسول الله ﷺ يوما بعد صلوة الغداة موعظة بليغة

ذرفت منها العيون ووجلت منها القلوب فقال رجل: ان هذه موعظة مودع فماذا تعهد الينا يا رسول الله قال: اوصيكم بتقوى الله والسمع والطاعة وان عبد حبشي فانه من يعش منكم ير اختلافا كثيرا واياكم ومحدثات الامور فانها ضلالة فمن ادرك ذلك منكم فعليكم بسنتي وسنة الخلقاء الراشدين المهديين: عضوا عليها بالنواجذ”-

قال ابو عيسى: هذا حديث حسن صحيح (سنن الترمذي، ابواب العلم، باب ما جاء في الاحذ بالسنة، حديث: ۲۶۷۶)

ترجمه: رسول الله ﷺ زمونڙو مڃي ته يوه ورڃ ڏ سحر ڏ مونڃ نه ورستو داسي يو اثر والانصيححت او فرمائيلو چي ڏ هغه ڏ وڃي نه زمونڙو سترگي ڏ اوبنڪونه ڏڪي شوي او زړونه مو اوويريدل۔ په دي باندي يوسري سوال وڪرو چي يار رسول الله! ڏا خو ڄه داسي نصيححت ڙو لڪه ڄنگه چي يوسري رخصت شوي وي او نصيححت ئي ڪري وي۔ ڙس تاسو مونڙو ته ڄه وصيت ڪوي؟ حضور ﷺ اوفريل چي ڄه تاسوته ڏ الله تعاليٰ ڏ ويريدو وصيت ڪوم، او ڏ ڇپل امير ڏ خبري اويريدلو او منلو وصيت ڪوم، خدائي ڏڪري چي هغه حبشي غلام ولي نوي، ول چي تاسو ڪنبي ڪوم يو ژوند ڙسي، هغه به ڏير زيات اختلافات ڪوري، اويه دين ڪنبي ڏنيو نوو خبرونه محان بچڪوي ڄڪه چي هغه گمراهي ده۔ دي ڏپاره چي تاسو ڪنبي په چا باندي داسي زمانه راشي نو هغه دي ڄما او ڄما ڏ هدايت شوي ڏ خلقاء راشدين سنت مضبوط وٺسي، او هغه په غائبونو ڪنبي ونسي۔

(۸) حضرت معاذ بن جبلؓ نه روايت ڏے ڇي حضور اقدس ﷺ

ارشاد فرمايلے ڏے:

”الا ان رحي الاسلام دائرة فدوروا مع الكتاب حيث دار  
الا ان الكتاب والسلطان سيفترقان فلاتفارقوا الكتاب الا انه  
سيكون عليكم امراء يقضون لانفسهم مالا يقضون لكم،  
فاذا عصيتموهم قتلوكم وان اطعتموهم اضلوكم قالوا:  
يارسول الله كيف نضنع قال: كما صنع اصحاب عيسى بن  
مريم نشروا بالمناشيرو حملوا على الخشب موت في طاعة  
الله خير من حياة في معصية الله“۔

زواه الطبراني ويزيد بن مرثد لم يسمع من معاذ والوضين بن عطاء وثقه ابن  
حيان وغيره وبقية رجاله ثقات (مجمع الزوائد، كتاب الخلافة،  
حديث: ۹۱۵۳)

ترجمه: يادساتي: ڏ اسلام جرنده گهرچيدلي ده وُس تاسو (دالله) ڏ  
ڪتاب سره محي، هغه شه زائے نه ڇي هم تاسو بو محي۔  
ياد ساتي داسي وخت به راشي ڇي ڏ (الله) ڪتاب او حڪومت به  
جداشي، په دي موقعه ڪيٺے تاسو ڏ ڪتاب نه مه جدا ڪيڳي۔  
يادساتي په تاسو باندي به داسي امير راشي ڇي هغه به ڏ محان ڏ پاره  
فيصلے ڪوي نوهغه به ستاسو ڏ پاره نڪوي، ڪه ڇري تاسو دهغه  
نافرمائي ڪوي نو هغه به تاسو قتل ڪري او ڪه دهغه اطاعت ڪوي  
نوهغه به تاسو گمراه ڪري۔

اصحابو عرض او ڪرو ڇي داسي وخت ڪيٺے به مونڙه شه ڪوؤ؟

حضور پاك ﷺ اوفرمایل هاغسی کوی چی څنگه د عبسی علیه السلام ملگرو کړی وه هغوی اروسره سره کړه شو، اولرگو باندي زورند کړلے شو۔ د الله تعالی په اطاعت کبے محان قریانه ول دهغه په نافرمانی کبے ژوند تیرو لونه غوره دے۔

(۹) د حضرت انسؓ نه روایت دے چی حضور ﷺ ارشاد فرمایله دے: "اسموا واطيعوا وان استعمل عليكم عبد حبشي كان راسه زبيبة"۔ (صحيح البخاري، كتاب الاحكام، حديث: ۷۱۴۲)

ترجمه: (خپل د امير خبره) منی او اوړی خدائے دی کبسی چی په تاسو باندي داسے يو حبشي غلام حاکم جوړشی چی د هغه سر د وِسکي (کشمش) په شان وي۔

(۱۰) د حضرت حذیفه بن یمانؓ نه روایت دے چی حضور پاك ﷺ ارشاد فرمایله دے:

"يكون بعدى أئمة لايهتدون بهدای ولايستنون بسنتي، وسيقوم فيهم رجال قلوبهم قلوب الشياطين في جثمان انس۔ قال: قلت كيف اصنع يا رسول الله ان ادركت ذلك؟ تسمع وتطيع للامير وان ضرب ظهرك واخذ مالك فاسمع واطع"۔

(صحيح مسلم، كتاب الامارة، حديث: ۴۷۴۸)

ترجمه: ځممانه بعد به داسی حاکمان راځی چی محما په هدايت باندي به نه چلیگی، او محما په سنت باندي به عمل نه کوي، او په هغوی کبے به داسے خلق وی چی د هغوی په بدن کبے به د

شیطان زره وی۔ حضرت حذیفہ فرمائی چي ماٿپوس او کپرو چي داسی زمانه په ماراشی نوغہ به غہ کوم؟ حضور ﷺ او فریل: دامیر خبره منه او آورہ، خدائے د کپری چي ته په شا باندے اوهلے شی، اوستا په مال باندې قبضه وشي نو بیاہم اطاعت کوه او آورہ (یعنی بغاوت مه کوه)۔

(۱۱) د حضرت عرفجہ رضی نہ روایت دے چي د حضور ﷺ ارشاد

مبارک دے:

”انه ستكون هنات وهنات، فمن اراد ان يفرق امر هذه الامة، وهي جميع، فاضربوه بالسيف كائنا من كان“۔

(صحیح مسلم، کتاب الامارۃ، حدیث: ۴۷۵۹)

ترجمہ: یقین او کپری چي ډیری زیاتی بدی بدی خبری به وی، نو شوک چي په دی امت کبے اختلاف و اچوی، حالانکه چي هغوی متفق وی، نو هغه کس په توره باندې اوهی، خدائے دیکي چي هغه هر شوک وی۔

(۱۲) د حضرت ابوسعید خدری رضی نہ روایت چي حضور اقدس ﷺ

ارشاد فرمایله دے:

”اذا بویع لخلیفتین فاقتلوا الآخر منهما“۔

(صحیح مسلم، کتاب الامارۃ، حدیث: ۴۷۶۲)

ترجمہ: چي کله د دوو خلیفگانو نه بیعت واغستلے شی نو په دي دواړو کبے چي چا آخر کبے اغستے وی نو هغه قتل کپری۔

(۱۳) ”سأل سلمة بن يزيد الجعفي رسول الله ﷺ فقال يانبي الله أرأيت ان قامت علينا امرء يسألونا حقهم ويمنعونا حقنا فما تامرنا فاعرض عنه ثم سأله فاعرض عنه ثم سأله في الثانية او في الثالثة فجذبه الأشعث بن قيس وقال اسمعوا واطيعوا فانما عليهم ما حملوا وعليكم ما حملتم“ -

”وحدثنا ابوبكر بن أبي شيبه حدثنا شبابه حدثنا شعبة عن سماك بهذا الاسناد مثله وقال ”فجذبه الأشعث بن قيس فقال رسول الله ﷺ اسمعوا واطيعوا فانما عليهم ما حملوا وعليكم ما حملتم“ -

(صحيح مسلم، كتاب الامارة، باب في طاعة الامراء وان منعوا الحقوق: ۴۷۴۵، ۴۷۴۶)

ترجمہ: حضرت وائل بن حجر حضرت ﷺ فرمائی: جی سلمہ بن یزید جعفیؓ سوال و کرو جی یانبی اللہ: ذرا داخو راتہ او وایہ کہہ جری پہ مونبر باندي داسی حکمران جو پرشی جی خپل حقونہ دے مونبر نہ غوارې او زمونبرہ حق مونبر لره نہ راکوې، نوستاسو مونبر دپاره شه حکم دے؟

نو حضور ﷺ (د جواب ورکولو پہ زائے) مخ وارؤ، هغه بیا سوال او کرو، حضور ﷺ بیا مخ وارؤ، بیا دویمه یا دریمه پیره سوال او کرو، نو اشعت بن قیس هغه خپل طرفته راحکه، او حضور ﷺ اوفرمايل: ”آورہ اوفربرداری کوه، محکه جی په هغه باندي کومه ذمه داری ده د هغه جواب ورکونکے هغه دے، او په تاسو باندي جی کومه ذمه داری ده د هغه جواب ورکونکے ته ئی۔

(۱۴) د حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا نه روایت دے چی د حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد دے:  
 ”انه يستعمل عليكم امراء فتعرفون وتنكرون، فمن كره فقد  
 برئ، ومن انكر فقد سلم، ولكن من رضی وتابع، قالوا:  
 يا رسول الله الا نقاتلهم؟ قال: لا ماصلوا“۔

(صحیح مسلم، کتاب الامارة، حدیث: ۴۷۶۴)

ترجمہ: یقین او کپری پہ تاسو باندی داسی امیران به حاکیمان جوړ  
 شی تاسو به د هغوی بعضے خبرے بنه گنرې او بعضے خبری به بدی  
 گنرې۔ بیا چی کوم سرے بدی خبرې بدی او گنرې هغه به د گناه نه  
 پاک وې، او کوم سرے دبدو خبرونه انکار کوی نو هغه به سلامت  
 وې هاں هغه سرے به گناه کار وی چی کوم سرے په دی بدو خبرو  
 باندی راضی وې، او د هغوی تابعداری کوی۔

اصحابو تپوس او کپرو ”یا رسول الله مونږ د هغوی سره جنگ والے نه  
 کؤو؟ حضور صلی اللہ علیہ وسلم او فرمایلی نه، خو پوری چی هغوی مونخ کوی۔

قاضی عیاض د دی حدیث تشریح کوی او فرمائی:

”معنی ماصلوا: ماداموا علی الاسلام، فالصلوة اشاره الی  
 ذلك“۔ (تکملة فتح الملهم ج ۳ ص ۱۹۹)

ترجمہ: داچی فرمایلی دې چی ”ترخو پورې هغوی مونخ کوی“ د  
 دی مطلب دا دے چی هغوی په اسلام باندی باقی وې، د مونخ نه  
 دی طرفته اشاره ده۔ قاضی عیاض دا تشریح د حضرت عباده بن  
 صامت رضی اللہ عنہ په حدیث کبے کرے ده چی کومه مخکبے حدیث نمبرا  
 کبئی تیره شوې ده۔

## چی کله دَ جنگ په وخت کبښه حق

### واضح وې

د مسلمانانو په خپلو کبښی دَ جنگ په موقع که دا خبره یقیني طور باندې متعینه شی چی ظالمان څوک دې او مظلومان څوک دې نو په هغی صورت کبښه دالله تعالی واضح حکم دا ده:

”وان طائفتان من المومنین اقتتلوا فاصلحوا بينهما فان بغت احدهما على الاخرى فقاتلوا التي تبغى حتى تفيء الى امر الله فان فاءت فاصلحوا بينهما بالعدل واقسطوا ان الله يحب المقسطين انما المومنون احوه فاصلحوا بين اخويكم واتقوا الله لعلکم ترحمون“ - (سورة الحجرات: ۹، ۱۰)

ترجمه: او که د مسلمانانو په دوؤ ټولگو کبښه جنگ شروع شی نو د هغوی په خپل مینځ کبښی روغه او کړی، بیا که چرې هغوی کبښه یو ټولگی په بل باندې زیادتی او کړی نو هغه ټولگی سره جنگ او کړی چی کوم زیادتی کوی، تردی پورې چی هغه د الله تعالی حکم طرفته واپس راشی بیا چی کله هغه واپس راشی نو هغوی په مینځ کبښه په انصاف سره روغه او کړی او هره معامله کبښه په انصاف سره کار کوی، په شکه الله تعالی د انصاف کونکو سره محبت کوی. حقیقت خودا ده چی ټول مسلمانان روڼه روڼه دې. دی دَ پاره خپلو دوؤ روڼو په مینځ کبښه تعلقات ښه جوړ وی. او د الله تعالی نه یربگی، دَ پاره دَ چی تاسو سره دَ رحم معامله اوشی.

په دی آياتونو کښه اصل زور په دی ورکړه شوه ده چي کله مسلمانانو په مينځ کښي جنگ شروع شي نو دهغوی په مينځ کښه هر ممکن کوشش سره روغه وکړل شي۔ لیکن که چرې یوتولگي يقيني طور باندې زیادته کوي نو ده مظلوم مدد کولو ده پاره زیاتي کولو واله سره ده جنگیدلو هدايت کړه شوه شوه ده، او مخکښه حدیث نمبر ۱۱۰۱۰ کښه چي باغي سره ده جنگیدلو حکم ورکړه شوه ده هغه دغه آیت کریمه په تعمیل کښه ورکړه شوه ده۔

### هغه فتنه چي په هغه کښه حق سرکند نه وي

نبی کریم ﷺ په ډیرو حدیثونو کښه دا خبر ورکړه ده چي په راتلونکي زمانه کښه به داسي حالات پېښگي چي ده مسلمانانو په مينځ کښه به خانه جنگي وي۔ او دا خبره به په يقيني طور باندې واضحه نشي کيدې چي کومه ډله په حقه ده او کومه ناحقه ده۔ ولي چي هر ډله به په خپل حق کښه ثبوت پيش کوي۔ داسي جنگ ته په دی حدیثونو کښه ”فتنه“ وئيلي شوي ده۔

په دی قسمه صورتحال کښه عامو مسلمانانو لره څه کول پکار دي۔ ده په باره کښه حضور اقدس ﷺ په تفصیل سره هدايات ورکړي دي او په ده ټولو حدیثو کښه په دی خبره باندې زور ورکړه شوه ده چي په داسي موقع باندې عام مسلمانانو لره پکار دي چي داسي قسمه جنگونو نه بالکل جدا پاته شي۔ یعنی دروغه کولو چي څومره کيدې شي کوشش ده وکړه شي۔ خو د يوئ فرقه ملگرتيا نه ده پکار۔ داسي قسمه احاديث دلته نقل کړه شوه دي۔

(۱) حضرت ابوهریرہؓ نہ روایت دے چي حضور ﷺ ارشاد دے:

”ستكون فتن القاعد فيها خير من القائم، والقائم فيها خير من الماشي، والماشي فيها خير من الساعي، ومن تشرف لها تستشرفه، ومن وجد فيها ملجأً أو معاذاً فليعد به“۔

(صحيح للبخاري، كتاب الفتن، حديث: ۷۰۸۱ وكتاب المناقب،

حديث: ۳۶۰۱)

ترجمہ: ڪنہ داسي فتنه به راشي چي په هغه ڪنهن به هغه ڪس چي هغه ناست وي ولاڀ نه به غوره وي، او ولاڀ ڪس به ڌ روان ڪس نه غوره وي، او روان ڪس به ڌ مناهه وهلو واله سره نه غوره وي او څوڪ چي ڌ دے فتنه ڪنلو دپاره لار شي، هغه فتنه به هغه ڪس اڇتڪري، دناست ڪس، ولاڀ ڪس نه ڌ غوره والي مطلب داڍے چي په داسي موقع باندے چي ڪوم سره ڌ دے فتنه نه څومره هم لري وي۔ او په هغه ڪنهن ڌ هغه عملي حصه چي څومره ڪمه وي، هغه هومره به غوره وي، او ڪوم سره چي تماشگير جوڀ شي او تماشے ڌ پاره هلته تلل غواڀري ڏهغه ڌ پاره هم خطرہ ده چي هغه په دے فتنه ڪنهن مبتلاء شي۔

(۲) ڌ حضرت ابوهریرہؓ نہ روایت دے چي حضور پاك ﷺ افرمائيل:

”ستكون فتنه صماء بكماء عمياء من اشرف لها استشرفت

له واشراف اللسان فيها كوقوع السيف“۔

(سنن ابی داود، كتاب الفتن، حديث: ۴۲۶۴)

ترجمہ: داسي يوه فتنه به راڃي چي هغه به ڪنڀه بهي او چاري او

پونده بي۔ ٺوڪ چي هغه غور سره ڪوري نو هغه به ٺان سره  
راواخلي، او دے فتنے ڪينے ڙبه رڦول داسي وي لڪه توره چي  
راواخلي۔

حضرت مولانا خليل احمد صاحب سهارنپوري دے حديث په  
شرح ڪينے فرمائي: چي دفتنے د ڪنر، چاري او پونده ڪيدو مطلب دادے  
چي ڪوم خلق په دي فتنے ڪينے مبتلاء وي (يعني آخته وي) هغوي ته به د  
حق او باطل تميز نه وي۔ هغوي ته به د تڪليف رسولي شي۔ او هغه به د  
تشدد نشانه جوڙيگي۔ او ڙبه د ڪولاڙ پريخودونه هاغه خلقو طرفته اشاره  
ده چي ڪوم خلق د دروغو خبرے ددے ٺائے د هغه ٺائے ته (د هغه ٺائے نه  
دے ٺائے ته) نقل ڪوي چي هغه د فتنے په اور (آگ) نور زيات والے پيدا  
ڪوي۔ (بذل المجهود ج ۵ ص ۹۷)

او د ”پونده، ڪنر“ فتنے تفسير علامه ابن تيمية فرمائي:  
”وبدين الحق يقصد الخير ويعمل به فلا بد من علم بالحق  
وقصد له وقدرة عليه والفتنة تضاد ذلك فانها تمنع معرفة  
الحق او قصده او لقدرة عليه فيكون فيها من الشبهات  
ما يلبس الحق بالباطل حتى لا يميز لكثير من الناس او اكثرهم  
ويكون فيه من الاهواء والشهوات ما يمنع قصد الحق و ارادته  
ويكون فيها من ظهور قوة الشر ما يضعف القدرة على الخير  
ولهذا ينكر الانسان قلبه عند الفتنة فيرد على القلوب ما يمنعها  
من معرفة الحق وقصد له ولهذا يقال فتنة عمياء صماء ويقال  
فتن كقطع الليل المظلم ونحو ذلك من الالفاظ التي يتبين

ظهور الجہل فیہا و خفاء العلم، فلہذا کان اہلہا بمنزلۃ اہل  
الجاهلیۃ“

(منہا السنۃ للنبویۃ ج ۲ ص ۳۲)

ترجمہ: دَ دین حق اصل مقصد غورہ والے او پہ ہغے عمل کول ، د  
دے وجے (د عمل دپارہ) د حق علم ہم ضروری دے، او د ہغے ارادہ  
ہم، او پہ ہغے باندے قدرت لرل ہم اوفتنہ د دے ہولونہ بیل شی دے۔  
ولے چی ہغہ دَ حق نخہ دہ، د ہغے ارادے او پہ ہغے د قدرت لرلو دپارہ  
منع کولو سبب جوہریگی، د دے وجے پہ فتنہ کنبے داسی شبہات  
جوہری۔ چی ہغہ حق د باطل سرہ تگلو و د کوی، د دے پہ نتیجہ  
کنبے ڈیرو یا اکثر تہ د حق تمیز نوی۔ پہ دی کنبے خواہشات او  
جذبات انسان تہ دَ حق پہ لارہ کنبے رکاوٹ جوہریگی۔ پہ دے کنبے  
شُرکی قوتونہ دومرہ غالب کیبری چی پہ خیر باندی قدرت لرل  
کمزوری شی۔ د دے وجے د فتنے پہ مواقع باندی پخپلہ دَ انسان دَ  
زہہ حالت بدل محسوس کیبری۔ او پہ زہونو باندے حالت پیدا شی  
چی د حق پہ معلومولو کنبے منع کولو سبب جوہری شی د دے وجے  
فتنے تہ پروندہ او کترہ ویلے شوے دے او دا فرمایلی شوی دی چی ہغہ  
دَ تورے شپے دَ تکرہ پہ شان دی۔ (شخہ رنگہ چی پہ حدیث نمبر ۴  
کنبے راروان دی) داسی قسمہ الفاظ دَ دے مقصد دَ پارہ بیان کرے  
شو دے چی پہ فتنہ کنبے جہالت جوہریگی او علم پتے پاتے کیبری،  
تردی پوری چی اہل فتنہ دَ اہل جہالت وائو پہ شان شی۔

(۳) دَ حضرت ابوہریرہؓ نہ روایت دے رسول اللہ ﷺ ارشاد

اوفرمايلو:

”والذى نفسى بيده لاتذهب الدنيا حتى ياتى على الناس يوم لايدرى القاتل فيم قتل ولاالمقتول فيم قتل“۔ فقيل كيف يكون ذلك قال: الهرج۔ القاتل والمقتول فى النار“۔

(صحيح مسلم، كتاب الفتن، واشراط الساعة، باب لانقوم الساعة حتى يمر الرجل بقبر الرجل (۷۲۶۴)

ترجمه: قسم په هغه ذات جي دڇاپه لاس ڪيٽي جي زما نفس دے، دنيا به د هغه پورے نه ختميري ترخو پوري جي داسي ورخ رانشي جي په هغه ڪيٽي به قاتل ته دا پته نوي جي هغه ولي قتل ڪوي۔ او مقتول ته به دا پته نوي جي هغه ولي قتل ڪرلے شو؟ ٽپوس او ڪرے شو جي دابه ڏنگه ڪيگي؟ هغوي اوفرمايل ”وينه تويول“ (خونريزي عام رواج به وي) قتلڪونڪي او قتلشوء دواړه به په جهنم ڪيٽي وي۔

(۴) د حضرت ابوموسى اشعريؓ نه روايت دے جي نبى پاك ﷺ

ارشاد اوفرمايلو:

”ان بين يدي الساعة فتنا كقطع الليل المظلم يصبح الرجل فيها مؤمنا ويمسى كافرا ويمسى مؤمنا ويصبح كافرا القاعد فيها خير من القائم والماشى فيها خير من الساعى فاكسروا قسيكم وقطعوا اوتاركهم واضربوا سيوفكم بالحجارة فان دخل يعنى على احد منكم فليكن كخير ابني آدم“۔

(سنن ابى داؤد، كتاب الفتن باب فى النهى عن السعى فى الفتنه: ۴۲۵۹)

ترجمه: د قيامت نه محڪبيٽي به داسي فتنے راشي جي هغه به دتورو

شپو ڏٺڪرو ۽ ڇان وٺي ڇو سر ٻه ٻه هغه زمانه ڪنهن ڏ سحر ٻه  
 وخت ڪنهن مومن وٺي، او ماڻهن ٻه ڪافر وٺي، او ماڻهن ٻه مومن وٺي  
 او سحر ٻه وخت ڪنهن ٻه ڪافر شي، ٻه هغه زمانه ڇي ڇوڪ ناست  
 وٺي هغه ٻه ڏ وٺاڻ سر ٻه غوره وٺي، او ڇوڪ ڇي روان وٺي هغه ٻه  
 ڏ منهن ٻه وهلو والو سر ٻه بهتر وٺي۔ ڏيڏپاره ڇي ڪمانون مات  
 ڪري او ڇي ڪمان لاشه ڪٽي، او ڇي ٿوري ٿوري ٻه گتو باندي  
 او هٿي، ٻيا ڪه ٻه تاسو باندي ڇوڪ ٻرشي نو هغه لره پڪار ده ڇي ڏ  
 آدم عليه السلام ڏ ڇو پشان شي ڇي دؤو ڪنهن ٻه بهتر وٺو (يعني  
 هاڻي ڇي ڏ ڇاڻي ڏ لاس نه ڪٽل ڇوئي ڇوڻي ڪرل ليڪن هغه ڪٽل نه  
 ڪرو۔ ٻه ده حديث ڪنهن ڇي فرمايل شوي دي ڇي ٻو ڪس به ٻه  
 ده زمانه ڪنهن ڏ سحر ٻه وخت ڪنهن مسلمان وٺي او ماڻهن ٻه ڪافر  
 شي۔

ڏ ده تشریح حضرت حسن بصريٰ ٻه ده طريقه بيان ڪري ده:  
 ”يصبح الرجل محرماً لدم اخيه وعرضه وماله، ويمسى  
 مستحلاله ويمسى محرماً لدم اخيه وعرضه وماله، ويصبح  
 مستحلاله“۔ (سنن الترمذي، ابواب الفتن، باب ما جاء ستكون فتن  
 كقطع الليل المظلم: ۲۱۹۸)

ترجمه: ڏ ده مطلب ده ڇي ڏ سحر ٻه وخت ڇوڻه مسلمان ڏ ڇي  
 مسلمان رور وينه ده هغه عزت او ده هغه مال حرام ڪٽي، ڇو ماڻهن  
 به هغه حلال ڪٽي او ماڻهن ڇوڻه ده هغه دينه عزت او مال حرام  
 ڪٽي او ڏ سحر ٻه وخت ڪنهن به حلال ڪٽي۔

(۵) د حضرت ابوبکرؓ نه روايت دے چي رسول الله ﷺ ارشاد

او فرمايلو:

”انها ستكون فتنة يكون المضطجع فيها خيرا من الجالس، والجالس خيرا من القائم، والقائم خيرا من الماشي والماشي خيرا من الساعي“۔ قال: يارسول الله تأمرني؟ قال: ”من كانت له ابل فليلحق بابله، ومن كانت له غنم فليلحق بغنمه، ومن كانت له ارض فليلحق بارضه“۔ قال: فمن لم يكن له شيء من ذلك قال: ”فليعمد الى سيفه فليضرب بحدده على حرة ثم لينج ما استطاع النجاء“۔

(سنن ابى داود، كتاب الفتن باب فى النهى عن السعى فى الفتنة: ۴۲۵۶)

ترجمه: يقين او ڪرڻه داسي فتنه راروانه ده چي په هغه ڪٽي چي ڪوم سره ملاس وي هغه به د ناست ڪس نه غوره وي او ڪوم ڪس چي ناست وي هغه به د ولاڀ ڪس نه غوره وي او ڪوم ڪس چي ولاڀ وي هغه به د روان نه بهتروى او ڪوم ڪس چي روان وي هغه به د منڀه وهلو والي نه غوره وي۔

هغه او فرمايل: يارسول الله (په داسي حالاتو ڪٽي) عجا دپاره ستاسو شه ڪم دے؟ هغوى او فرمايل: ”د چا سره چي اهن وي نو هغه دے دخپلو اهنانو سره عجي، او د چا چه بيزي وي هغه دے دخپلو بيزو سره عجي، او د چا سره چه زمڪه وي نو هغه دے دخپله زمڪه باندي روان شي“ هغوى تپوس او ڪرو ”د چا سره چي په دي ڪٽي يوشه هم نه وي؟ هغوى او فرمايل: ”چي هغه لره پڪار ده چي هغه د خپله تورے

خواتن لارشی او د هغی لاشه (دهار) په یوه شکنجه زمکه باندې

اووهی، بیا چی څومره لری تبتیدیشی وده تبتی۔

(۶) د حضرت ابوبکرؓ دا برنې حدیث د حضرت سعد بن ابی

وقاص نه هم مروی ده او د هغې په آخره کېته حضرت سعدؓ فرمائی چی

ما حضور ﷺ ته عرض او کړو چی که چرته ځما کورته د ننه لارشی او

ځما د قتلولو دپاره په مالاس پورته کړی (نو څه څه او کړم) هغوی

او فرمایل: "چه ادم علیه السلام ده څوے (هابیل) په شان جوړ شه"

(سنن ابی داود حدیث: ۴۲۵۷)

(۷) د حضرت ابوبکرؓ د دے حدیث څه حصه حضرت وابصه بن

معبد د حضرت عبدالله بن مسعودؓ نه هم روایت کړے ده او په هغې کېته ئے

دا اضافه هم کړی ده "قتلاها کلهم فی النار" یعنی په دے فتنے کېته (په

چاچی حق واضح نه وی) چی کوم خلق قتل کړے شی هغوی ټول به

دوزخ ته ځی۔

د دی نه ورستو حضرت وابصهؓ فرمائی:

"قلت متی ذلک یا ابن مسعود قال: تلك ایام الهرج حیث

لا یأمن الرجل جلیسه۔ قلت: فماتأمرنی ان ادركنی ذلک

الزمان قال: تحف لسانك ویدك وتكون حلسا من احلاس

بیتك۔ فلما قتل عثمان طار قلبی مطاره فرکبت حتی اتیت

دمشق فلقیته خریم بن فاتک فحدثته فحلف بالله الذی لا اله

الا هو لسمعه من رسول الله ﷺ كما حدثتیه ابن مسعود۔"

(سنن ابی داود، کتاب الفتن، حدیث: ۴۲۵۸)

ترجمہ: ما د حضرت عبداللہ بن مسعودؓ نہ تپوس او کرو، چی داسی به کله کیری؟ هغوی او فرماییل چی د قتل او د وینے تو یولو په زمانه کبے، کله چی یو سرے هم د خپل خوا کبے ناست کس نه محفوظ نه وی "ماویل: "چی که هغه عمار مخے ته راشی نو محما د پاره ستاسو څه حکم دے؟ حضرت عبداللہ بن مسعودؓ او فرماییل: ته خپله ژبه او لاس بند ساته او د خپل کور تپت جوړ شه" بیا چی کله حضرت عثمانؓ شهید شو نو عمار زړه راوچت شو، او څه په سورلی دمشق ته لارم، هلته عمار ملاقات د حضرت عریم بن فاتکؓ سره اوشو، نو ما دا حدیث هغوی ته واوړوو، نو هغوی د الله قسم او کرو چی د هغه سوا څوک د عبادت لائق نشته او هغه اوایل چی هغه دا حدیث د رسول الله ﷺ نه داسی اوریدلے دے کوم چی حضرت عبداللہ بن مسعودؓ ماته اورولے وو۔

(۸) په دی وړمبی حدیث کبے چی حضرت عبداللہ بن مسعودؓ حضرت وابصهؓ ته چی کومه مشوره ورکړه "چی د خپل کور تپت جوړ شه" دا پخپله د حضور ﷺ نه حضرت ابوموسیٰ اشعریؓ روایت کړے دے، د هغه الفاظ دادی چی حضور پاک ﷺ ارشاد فرمایلے دے:

"ان بین ایديکم فتنا كقطع الليل المظلم يصبح الرجل فيها مومن ويمسى كافرا ويمسى مومنا ويصبح كافرا القاعد فيها خير من القائم فيها والقائم خیر من الماشی والماشی فيها خیر من الساعی۔ قالوا فما تامرنا قال: کونوا احلاس

بیوتکم"۔ (سنن ابی داود، کتاب الفتن حدیث: ۴۲۶۲)

ترجمہ: ستاسو مخے تہ فتنے راووانے دی چی ہفہ دے تُو رے شبے دے  
 تکرپو پشان بہ وی، پہ ہفے کہنے بہ یو سرے د سحر پہ وخت کہنے  
 مومن سی، او مابنام کہنے بہ کافر شی، او مابنام بہ مومن او سحر بہ  
 کافر شی، پہ ہفے کہنے بہ ناست کس دے ولارنہ غورہ وی، او ولار  
 کس بہ دے روان کس نہ غورہ وی، او روان کس بہ دے منہے وھلو والہ  
 کس نہ غورہ وی، اصحابہ تپوس او کپو چی زمونہ دپارہ ستاسو سخہ  
 حکم دے؟ ہفوی او فرمایا: ”تاسو دے خپلو کورونو پانہ جور شی۔“

(۹) حضرت ابوذر غفاریؓ فرمائی:

”قال: لی رسول اللہ ﷺ ”یا اباذر“ قلت لبيك يا رسول  
 اللہ ﷺ وسعديك۔ فذكر الحديث قال: فيه ”كيف انت اذا  
 اصاب الناس موت يكون البيت فيه بالوصيف“ قلت: الله  
 ورسوله اعلم او قال: ماخار الله لي ورسوله۔ قال: ”عليك  
 بالصبر“ او قال: ”تصبر“۔ ثم قال لي: ”يا اباذر“۔ قلت: لبيك  
 وسعديك قال: ”كيف انت اذا رايت احجار الزيت قد غرقت  
 بالدم“۔ قلت ماخار الله لي ورسوله۔ ”عليك بمن انت منه“۔  
 قلت: يا رسول الله أفلا اخذ سيفي واضعه على عاتقي قال:  
 شاركت القوم فما تامرني قال: ”تلازم بيتك“۔ قلت فان دخل  
 على بيتي قال: ”فان خشيت ان يبهرك شعاع السيف فالق  
 ثوبك على وجهك يبيء بائمك واثمه“۔ قال: ابو داود لم  
 يذكر المشعث في هذا الحديث غير حماد بن زيد“۔

(سنن ابی داود، کتاب الفتن، باب فی انہی عن السعی فی الفتنة، حدیث: ۴۲۶۱)

ترجمہ: ماتہ رسول اللہ ﷺ او فرمایا: اے ابو ذرہ ”ماؤیل“ تھے حاضر یم یارسول اللہ ﷺ“ بیائے تھے خبرے ارشاد او فرمایا، ہفتے ئے داہم او فرمایا: ”ہفتہ وخت بہ ستاسو تھے حال وی کله چئی پہ خلقو کینے مرگ داسی خوردشی چئی یو قبر بہ ہم دیو غلام پہ نرخ میلاویگئی“ ماعرض او کپرو چئی د اللہ رسول ڀیر پوهیگی، یا دائے اویل چئی د اللہ او د هغه رسول (پہ دیکینے) محما د پاره تھے خوبنه وې۔ هغوی ارشاد او فرمایلو: ”پہ صبر قائم شه“ بیا هغوی ماتہ دوباره اواز او کپرو اے ابو ذر ماعرض او کپرو ”تھے حاضر یم“ اے د اللہ رسول هغوی او فرمایا هفتہ وخت بہ ستاسو تھے حال وې کله چئی د احجار الزیت علاقہ پہ وینو کینے ډوبه شی“ ماعرض او کپرو ”تھے چئی اللہ او د هغه رسول محما د پاره خوبن کپری“۔ هغوی او فرمایا ”د کوم خاندان سره چئی ستا تعلق وی بس هغه سره وُسه“ ماعرض او کپرو: اے د اللہ رسوله ولے تھے داسی ونه کرم چئی توره راواخلم او هغه پہ خپله او گه بانده کیدم؟“ هغوی او فرمایا بیا به ته هم (پہ دے فتنه کینے) د هغوی سره شریک شی“۔ ”ماعرض او کپرو“۔ بیا محما دپاره تھے حکم دے؟ وُئے فرمایا، خپل پہ کور کینے وُسه“۔ ماعرض او کپرو: که چرته شوک محما کورته دَنته لارشی؟ ارشاد او فرمایا: ”که چرته تاته دا یره وې چئی د تورې پرق به برداشت نه کرم نو پخپل مخ بانده خپله کپرا و اچوه هغه به د خپل گناه د بوجه سره هم واپس کپری شی او ستا د گناه د بوجه سره به هم۔

(۱۰) د حضرت ابوسعید خدریؓ نه روایت دے چئی حضور ﷺ

ارشاد فرمایلے دے:

”یوشک ان یکون خیر مال المسلم غنم یتبع بها شعف  
الجبال ومواقع القطر یفر بدینہ من الفتن“۔

(صحیح البخاری، کتاب الایمان، باب من الدین انفرار من الفتن، حدیث: ۱۹)

ترجمہ: ہغہ وخت نزدی راتلونکے دے چی دے یو مسلمان غورہ مال  
بیزی بہ وی چی دے ہغے سرہ بہ روان سی ہغہ بہ د فتنونہ د غرونو  
سرتہ زغلی او د بارانونو عٹائے تہ بہ لارشی۔

(۱۱) دے حضرت ابو موسیٰ اشعریؓ نہ روایت دے چی نبی کریم ﷺ

د فتنے ذکر کولو نو دا ارشادے او فرمایلو:

”کسروا فیہا قسیکم وقطعوا فیہا او تارکم والزموا فیہا  
اجواف بیوتکم وکونوا کابن آدم“۔

قال: ابو عیسیٰ هذا حدیث حسن غریب صحیح۔ (سنن الترمذی، ابواب

الفتن، باب ماجاء فی اتخاذ سیف من خشب فی الفتن، حدیث: ۲۲۰۴)

ترجمہ: پہ داسی فتنو کبے خچل کمانونہ مات کری او خچل د  
کمان دسی کت کری، او د خچل کورونو پہ شا بانندی کلک وسی،  
او آدم علیہ السلام محوئے (ہابیل پہ شان شی)۔

(۱۲) حضرت معقل بن یسارؓ نہ روایت دے چی دے حضور علیہ

السلام ارشاد دے:

”العبادة فی الهرج کھجرة الی“۔

(صحیح مسلم، کتاب الفتن، باب فضل العبادة فی الهرج،

حدیث: ۷۳۶۰)

ترجمہ: پہ کومہ زمانہ کبے چی دے قتل بازار گرم وی، پہ ہغے زمانہ

کینے د عبادت (کینے د مشغول کیدو) ثواب داسی دے څنگه چي  
زما حواله د راتلو د پارہ د هجرت ثواب دے۔

(۱۳) د حضرت عبدالله بن عمرو بن عاص نه روایت دے چي د

حضور پاك ﷺ ارشاد دے:

”كيف بكم وبزمان يوشك ان ياتي يغربل الناس فيه غربلة  
وتبقى حثالة من الناس قد مرجت عهودهم واماناتهم  
فاختفوا وكانوا هكذا وشبك بين اصابعه قالوا كيف بنا  
يا رسول الله اذا كان ذلك قال تأخذون بما تعرفون وتدعون  
ماتنكرون۔ وتقبلون على خاصكم۔ وتذرون امر عوامكم“۔

(سنن ابن ماجه، كتاب الفتن، باب الثبوت في الفتنه، حديث: ۳۹۵۷)

ترجمه: هغه امانه کینے به ستاسو څه حال وي نزدی ده چه راشی، په  
هغه زمانه کینے به ټول خلق چانر کړے شی، او خلغو کینے به داسی  
خلق پاتے شی لکه بوس، هغوی به نه وعده پورا کوی او نه به امانتونو  
کینے امانت دار وي (یعنی خیانت به کوي) او هغوی به اختلاف  
او کړی او داسے به تس نس شی، او دائے او ټیل هغوی خپلی څنگي په  
یوبل کینے واچولی صحابه عرض او کړو، اے د الله رسوله ﷺ: چي  
داسی وشی نو مونږه به څه کوو؟ وئے فرمایل: څه چي ده نیکی خبره  
گورئ په هغه عمل کوی۔ او څه بدې گوری، نو هغه پریگدی، او  
خاص خپل (اصلاح) طرفته متوجه شی، او خپل عوام (په خپل حال)  
پریگدی۔

(۱۴) د حضرت محمد بن مسلمة نه روایت دے چي حضور اقدس ﷺ

ارشاد او فرمایلو:

”انها ستكون فتنة وفرقة واختلاف۔ فاذا كان كذلك فأت  
بسيئك أحدًا فاضربه حتى ينقطع۔ ثم اجلس في بيتك حتى  
تأتيك يد خاطئة او منية قاضية“۔

(سنن ابن ماجه، كتاب الفتن، باب التثبت في الفتنة، حديث: ۳۹۶۲)

ترجمه: شخه فتني به راشي، او تفرقه او اختلاف به وي۔ هر كله چي  
داسي وي نو خپلي توري د احد (غر) خواله يوسئ بس ويوهي (يعني  
زمكي له ئي راوا چوئ) ترده پوري چي هغه ماته شي، بياپه خپل كور  
كښي كيئي تردي پوري يا خوبه ستاسو خواته يو خطاكار لاس راشي  
او يا به مرگ راشي او ستاسو كار به پوره كړي۔

(۱۵) حضرت حذيفه بن يمانؓ نه روايت دے چي حضور عليه

السلام ارشاد او فرمایلو:

”دعاة على ابواب جهنم۔ من اجابهم اليها قذفوه فيها، قلت:  
يا رسول الله صفهم لنا۔ قال: هم من جلدتنا، ويتكلمون  
بالسنتنا، قلت: فما تأمرني ان ادركني ذلك؟ قال: تلزم  
جماعة المسلمين وامامهم۔ قلت: فان لم يكن لهم جماعة  
ولا امام، قال: فاعتزل تلك الفرق كلها، ولو ان تعض باصل  
شجرة حتى يدركك الموت وانت على ذلك“۔ (صحيح

البخاري، كتاب الفتن، حديث: ۷۰۸۴)

ترجمه: شخه خلق به داسي وي چي هغوي به د جهنم په دروازو ولاړ  
دي خلق ه رابلي چا چي د هغوي خبره او منله، هغه به هغوي جهنم

ته واچوي، ماعرض او ڪرو: اے د الله رسوله مونڙه د هغوی نه خبرداره ڪرہ؟ هغوی اوفرمائیل: ”هغوی به زمونڙ پشان د غوبیے ڄرمنی وی، زمونڙ پشان خبری به ڪوی، ماوئیل: که داسی زمانه زمونڙ مخکینی ته راشی نو مونڙ د پاره ستاسو ڄه حکم ڪوے؟ هغوی اوفرمائیل: ”بس تاسو د مسلمانانو د ڏلی او د هغوی د امام سره شی“ ماعرض او ڪرو که د هغوی نه ڄوڪ امام وی او نه ٿولگی؟ هغوی اوفرمائیل: ”بیا خو تاسو د ڏی ٿولو ٿولگونه جدا شی، خدائے دیکھی چی تاسو د پاره د یوی وئی زیله ترهاغه پوری ڇورل راشی چی ترڄو پوری پتاسو مرگ راشی۔

(۱۶) حضرت مقداد بن اسود فرمائی:

”ایم الله لقد سمعت رسول الله ﷺ يقول: ”ان السعيد لمن جنب الفتن ان السعيد لمن جنب الفتن ان السعيد لمن جنب الفتن ولمن ابتلى فصبر فواها“۔

(سنن ابی داود، کتاب الفتن، حدیث: ۴۲۶۳)

ترجمه: په الله قسم ما د حضور ﷺ نه اوریدلی دی دائے ویئل: ”یقینا خوش نصیبه دے هغه کس چی ڄوڪ د فتنونه بچ شو، یقینا خوش نصیبه دے هغه چی کوم د فتنونه بچ شو۔ او کوم سرے چی (د چا د طرفه په ظلم ڪینی) آخته شو او هغه صبر و ڪرو، د هغه خو اڇو بحث مه ڪوه هغه خو بختور دے۔

(۱۷) حضرت ام مالک بهزیه فرمائی:

”ذکر رسول الله ﷺ فتنة فقر بها قلت يا رسول الله من خير

الناس فيها- قال: ”رجل في ماشيته يؤدي حقها ويعبد ربه  
ورجل اخذ براس فرسه يخيف العدو ويخوفونه“-

(رواه الترمذی فی ابواب الفتن، باب ماجاء كيف يكون الرجل في الفتنة،  
حديث: ۲۱۷۷، وقال هذا حديث حسن غريب)

ترجمه: رسول الله ﷺ د يوه فتنے ذکر او فرمايلو او وئ وئيل: چي  
هغه نزدی راروانه ده، ماعرض او کړو، اے د الله رسولہ چي په دې  
فتنه کېنې به د ټولونه غوره کس څوک وي؟ هغوی اويل چي هغه  
کس چي کوم د خپل کوروالو سره اوسينگی (يعنی د جنگ نه جدا)  
او د هغوی حق ادا کوی او د خپل پروردگار عبادت کوی او هغه  
کس چي د خپلو آسوتو سرته نيولې وي او دېنمن يره وي، او هغه  
دې يره وي (يعنی په مسلمانانو د تفریق اچولو د پاره د غيرمسلمو  
سره په جهاد کېنې مشغوله وي-

(۱۸) حضرت سعيد بن زيد اشهلیؓ فرمائي چي د نجران نه يوه

توره د حضور اقدس ﷺ لره د هدئيې په طور راورلې شوه، هغوی هاغه توره

حضرت محمد بن مسلمةؓ ته ورکړه- او هغوی ته دا هدايت او فرمائيلو:

”جاهد بهذا في سبيل الله- فاذا اختلفت اعناق الناس

فاضرب به الحجر ثم ادخل بيتك فكن حلسا ملقى حتى

تاتيك يد خاطئة او منية قاضية“-

(رواه الطبرانی فی الكبير والاولىٰ ورجال الكبير ثقات (مجمع الزوائد،

كتاب الفتن، باب ما يفعل في الفتن، حديث: ۱۲۳۲۸)

ترجمه: په دې توري سره د الله په لاره کېنې جهاد کوه بيا کله چي

دَ خَلتو پِه سَتھونو کھنڀے اختلاف پيدا شي نو دا پورے گھتے لہ راو اچھو،  
 او (پے حرکتہ) يو پروت ثابت جو پرشہ تردي پوري چي ستا خوانہ يو  
 خطا کار لاس راشي (چي هغه به تا په ظالمانه طرفے سره قتل کړي)  
 يا تالره مرگ راشي چي ستا فيصله او کړي۔

او دا واقعه د حضرت ابن عباسؓ نه هم په دي الفاظو سره روايت

شوي ده:

”ان النبي ﷺ اعطى محمد بن مسلمة سيفاً فقال: ”قاتل المشركين  
 ما قوتلوا فاذا رأيت سيفين مختلفين بين المسلمين فاضرب حتى ينثلم واقعد  
 في بيتك حتى تاتيك منية قاضية او يد خاطئة“۔ ثم اتيت ابن عمر فحدثني  
 علي مثاله عن النبي ﷺ۔“

(مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب ما يفعل في الفتن، حديث: ۱۲۳۲۹)

ترجمه: نبي کریم ﷺ حضرت محمد بن مسلمة لره يوه توره ورکړه  
 او وئے فرمائيل: کله چي د مشرکانو سره جنگ وي، ته د دي توره  
 په ذريعه د هغوی سره جنگ کوه، بيا چي نه کله او بگورے چي د  
 مسلمانانو به مينځ کښے دوه توري د يو بل سره چليکي نو ته دا توره  
 هم او وهه، تردي پوري چي دا پسه شي، او بيا په خپل کور کښے  
 کينه ترسو پوري چي ستا مرگ راشي چي ستا فيصله او کړي، يا خه  
 کاخطا کار لاس تاته راورسيکي۔

(۱۹) فاتح ايران د حضرت خالد بن عرفصهؓ نه روايت دے چي

حضور ﷺ هغه ته او فرمائيل:

”يا خالد انها ستكون بعدى أحداث وفتن واختلاف فان استطعت

ان تڪون عبدالله المقتول لا القاتل فافعل“۔

(رواه احمد والبخاري والطبراني وفيه علي بن زيد وفيه ضعف وهو حسن الحديث وبقيه

رجالہ ثقات۔ (مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب ما يفعل في الفتن، حديث: ۱۲۳۳۴)

ترجمہ: اے خالدہ زما نہ ورستو به ڀيري حادثي وي، او فتني به رازي،

او اختلافات به وي که دا کولي شي نو ضرور او کړه چي د الله

مقتول بند جوړ شه قاتل مه جوړيگه۔

(۲۰) حضرت ابن عمرؓ خپله واقعه اوروي:

”قلت لجندب اني قد بايعت هؤلاء يعني ابن زبير وانهم

يريدون ان اخرج معهم الى الشام فقال: امسك فقلت: انهم

يا بون قال: افتد بما لك فقلت: انهم يا بون الا ان اضرب

معهم بالسيف فقال جندب حدثني فلان ان رسول الله ﷺ

قال: بجيئى المقتول بقاتله يوم القيامة فيقول: يارب سل هذا

فيم قتلنى“ قال شعبة: واحسبه قال: فيقول: ”علام قتلته

فيقول: قتلته على ملك فلان“ قال: فقال جندب: فاتقها“۔

(رواه احمد والطبراني ورجالہ رجال الصحيح (مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب

فيما يكون من الفتن، حديث: ۱۲۲۸۶)

ترجمہ: ما حضرت جندب ته اوپيل چي ما د هغه خلقونه يعني د

عبدالله بن زبير نه بيعت کړې ده او هغوي غواړي چي زه د هغوي

سره شام ته د جنگ د پاره لاړشم۔ حضرت جندب او فرمائيل: ته

خپل مال ورکړه مخان ترينه خلاص کړه ما اوپيل: هغوي خود دي نه

علاوه بله خبره نه مني چي مخه د هغوي سره توره وچلوم په دي

باندی حضرت جندبؓ او فرمائیل چي ماته فلاں صاحب ویلی دی چي هغه درسول الله ﷺ نه اوریدلی دی ”چی د قیامت په ورخ به مقتوبل خپل قاتل راوولی او (الله ته) به وائی یاربه ته د ده نه تپوس او کره چي ده هغه ولی قتل کره یم؟ شعبه (د دے حدیث راوی دے) وائی چي محما گمان دا دے چي تاسو هم دا فرمایله وو۔ خي ”الله تعالیٰ به د قاتل نه تپوس او کره“ چي تا دے په خه خبره قتل کره وو؟ ”هغه به وائی چي ما دے د فلانکی کس د حکومت په خاطر قتل کره وو۔ د دی نه ورستو حضرت جندبؓ او فرمائیل: ”بس وس د دی کارنه محان سانه“۔

(۲۱) حضرت ابو امامهؓ نه روایت دے چي حضور اقدس ﷺ ارشاد

فرمایله دے:

”ان الله عزوجل لم يحل في الفتنة شيئا حرمه قبل ذلك ما بال احدكم يأتي اخاه فيسلم عليه ثم يحيى بعد ذلك فيقتله“۔  
(رواه الطبرانی وفيه عبدالملك بن محمد الصنعاني وثقه ايوب بن سليمان وغيره وفيه ضعف (مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب حرمة دماء المسلمين، حديث: ۱۲۳۱۱)

ترجمه: الله تعالیٰ د فتنه په زمانه کښه خه داسه شی نه دے حلال کره چي هغه د هغه نه مخکښه حرام کره وو (بیا) تاسو له خه او شی چي په تاسو کښی یو کس د خپل رور څنگ له راشی هغه ته سلام او کره، بیا ورستو راشی نو هغه قتل کره۔

## د خانہ جنگی په وخت کېښی

### د صحابو<sup>رض</sup> عمل

کله چې د حضرت عثمان رضی الله عنه د شهادت نه ورستو د مسلمانانوں په مینځ چې د خانہ جنگی فتنے راغلي۔ نو په کومو صحابو<sup>رض</sup> چې به د کوم اړخ نه حق ظاهر شوو۔ نو هغوی په دیانت داری، سره د هغه اړخ ملگرتیا کړی ده۔ خو چې کومو حضراتوں دا فیصله نه شوه کولې چې حقہ ډله کومه ده۔ نو هغوی د حضور ﷺ د دے ذکر کړل شوو هداياتوں په رڼا کېښے جدا پاتے شوو۔

حضرت ديسه بنت اهبان رحمها الله فرمائی چي:

”جاء علي بن أبي طالب الى أبي فدعاه الى الخروج معه فقال له أبي ان خليلي وابن عمك عهد الي اذا اختلف الناس أن اتخذ سيفاً من خشب فقد اتخذه فان شئت خرجت به معك قالت فتركه“۔ قال أبو عيسى وفي الباب عن محمد بن مسلمة وهذا حديث حسن غريب لانعرفه الا من حديث عبد الله بن عبيد۔

(سنن الترمذی، کتاب الفتن، باب ما جاء في اتخاذ سيف من خشب في

الفتنة، حديث: ۲۲۰۳)

ترجمه: حضرت علي بن ابوطالب رضی الله عنه حماد د والد صاحب خواته تشریف راوړو، او هغوی ته ئے دعوت ورکړو چې زموږ سره د جنگ د پاره د راوځي، نو حماد والد صاحب ورته او فرمائیل:

”عُما خلیل او ستاسو ڌ تره ځوے (یعنی حضور ﷺ) ماته دا وصیت کړے دے۔ چې کله په خلقو کېښه اختلاف پیدا شی نو زه ڌ عان ڌ پاره ڌ لږگی یوه توره جوړه کړم۔ وس ماهغه توره جوړه کړی ده وس که تاسو غواړی نو زه به هغه ڌ لږگی توره راواخلم او ستاسو سره به لارشم؟ حضرت علی رضی الله عنه چې دا واوریدل نو هغه ئه پرېځودو۔

کله چې حضرت علی رضی الله عنه ڌ خپلو مخالفینو سره جنگیدولو نو حضرت أسامه بن زید رضی الله عنهما هغوی نه دا پیغام لیگلے وو۔

”لو كنت في شدة الأسد لاحتبت أن أكون معك فيه ولكن هذا أمر لم أره“۔

(صحيح البخاري، كتاب الفتن، حديث: ۷۱۱۰)

ترجمه: که چرته تاسو ڌ زمري په جامو کېښی وئې، نوبیا به هم ما داښوونول چې زه په هغه کېښه هم ستاسو سره اوسیدلے، خو ترسو پورے چې دا (ڌ خانه جنگی) معامله ده، دا داسے معامله ده چې زه په دے کېښه (حصه اغستلو) ته څه نه وائم۔

حضرت محمد بن سيرين رحمة الله عليه فرمائی:

”لما قيل لسعد بن أبي وقاص: ألا تقاتل انك من أهل الشورى وأنت أحق بهذا الأمر من غيرك قال: لا أقاتل حتى يأتوني بسيف له عينان ولسان وشفتان يعرف المؤمن من الكافر فقد جاهدت وأنا أعرف الجهاد“۔

(رواه الطبرانی ورجاله رجال الصحيح (مجمع الزوائد، كتاب الفتن، باب  
حرمة دماء المسلمين: ۱۲۳۱۸)

ترجمه: ”کله (د مسلمانانوں په مينځ کېنې د جنگ په موقع) چې  
حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه ته اوښلې شو: ”تاسو  
جنگ نه کوی؟ ولې چې تاسو خو د اهل شوری نه یی، او د نورو  
په نسبت خوتاسو په دیکېنې د حصه اغستو زیات حقدار یی؟ نو  
حضرت سعد رضی الله عنه جواب ورکړو: ”زه د هغه وخته پورې  
جگړه نه کوم ترسو پورې چې دا خلق مالره داسه توره رانورې چې  
د هغه دوه سترگې وی، یوه ژبه وی، دوه شونډې وی، چې هغه  
مسلمان د کافر نه جدا پیژنی مخکې چې ما جهاد کړې دے، او زه  
پیژنم چې جهاد څنگه وی؟

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما شاگرد حضرت نافع  
رحمة الله علیه فرمائی:

”عن ابن عمر رضی الله عنهما آتاه رجلان فی فتنۃ ابن الزبیر  
فقالا ان الناس ضیعو او أنت ابن عمر وصاحب النبی صلی  
الله علیه وسلم فما يمنعک أن تخرج؟ فقال: یمنعنی أن الله  
حرّم دم أخی فقالا: ألم یقل الله وقاتلوهم حتی لا تكون فتنۃ،  
فقال: قاتلنا حتی لم تکن فتنۃ، وکان الدین لله، وانتم تریدون  
أن تقاتلوا حتی تكون فتنۃ، ویكون الدین لغير الله“۔

(صحيح البخاری، كتاب التفسیر، سورة البقرة، باب قوله تعالى:

”وقاتلوهم حتی لا تكون فتنۃ“ حدیث: ۴۵۱۳)

ترجمه: د حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله تعالی عنهما په زمانه  
کېنې چه کومه فتنه وه په هغه کېنې دوه کسان د حضرت عبدالله

بن عمر رضی اللہ عنہ نخواستہ راغلل، اووئو وئیل چي خلق ضائع  
 کيگی، او تاسو د حضرت عمر رضی اللہ عنہ زوئو یئی، او د نبی  
 کریم ﷺ صحابی یئی۔ نو بیا تاسو د دے خبرے نہ خہ شے منع کرے  
 یئی چي تاسو باهر ته اوزی (او په جگره کینے شریک شئی؟)  
 حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما او فرمائیل: ”زه د خبرے منع  
 کرے یم چي اللہ تعالیٰ محما د رور وینه تو بول حرام کری دی۔“ په  
 دے خبره هغوی اوئیل: ”اللہ تعالیٰ دا نه دی فرمائیلی: چي د دوی سره  
 جنگ کوی، د دے پورے چي فتنه باقی پاتے نشی۔ حضرت ابن عمر  
 او فرمائیل: ”مونږه جنگ کرے دے، د دے پورے چي فتنه ختمه شوی  
 ده، او دین د اللہ شوء دے، او تاسو غواږوئو چي جنگ کوی، د دے  
 پورے چي فتنه پیداشی، او دین د اللہ نه علاوه د بل جاشی۔“

د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ په پاڪه زندگي کینے د  
 حجاج بن یوسف او د نورو حکمرانانو دور تیر شوء دے چي په هغه  
 کینے ږیره خانه جنگیانی شوی دی، او خلقو د خپلو حکمرانانو خلاف  
 توره راغستی دی۔ خو حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما په  
 هر دور کیني په خپل دے موقف باندے په سختی سره ولاړ وو۔ تردئو پورے  
 چي د یزید خلاف هم هغوی په خه کاروائی کینے حصه نه ده اغستی،  
 بلکه خپلو فرزندانو ته ئے هم وئیلے دی چي که چاپه جنگ کینے حصه  
 واغسته نو د هغه سره زما هیخ تعلق نشته د هغوی دا الفاظ دی۔

”انی لا أعلم غدرا أعظم من أن یباع رجل علی بیع اللہ  
 ورسوله ثم ینصب له القتال وانی لا أعلم أحدا منکم خلعه

ولا بايع في هذا الأمر الا كانت الفيصل بيني وبينه“۔

(صحيح البخارى، كتاب الفتن، حديث: ۷۱۱۱)

ترجمہ: ماتہ د دے نہ بلہ غتہ غداری نہ دہ معلومہ چہ کوم کس سرہ  
 دَ اللہ او دَ رسول پہ نوم بیعت او کرے شی، بیا دَ ہغہ خلاف جنگ  
 شروع کرے شی، کہ چری ماتہ ستاسو نہ دَ چاہہ بارہ کبے دا  
 معلومہ شی چہ ہغہ دَ ہغوی خلاف بغاوت کر لے دے، یا پہ ہغہ  
 بغاوت ئے بیعت کرے دے، نو دا خبرہ بہ زما او دَ ہغہ پہ مینخ  
 کبے (جدائی پیدا کولو دَ پارہ) فیصلہ کونکے وی۔

حضرت سلمہ بن اکوع رضی اللہ عنہ ہم دَ خانہ جنگی پہ زمانہ  
 کبے مدینہ منورہ پریخودہ او نزدے پہ یو کلی ربزہ کبے ئے استو گنہ اختیار  
 کرے وہ، او دَ مرگ نہ شو ورخے مخکبے ئے مدینے منورے تہ تشریف  
 راوے۔ (صحيح البخارى، كتاب الفتن، باب التعرب فى الفتنۃ، حديث: ۷۰۸۷)

او حضرت حمید بن ہلال رحمہ اللہ فرمائی:

”لما هاجت الفتنة قال عمران بن حصين لحجير بن الربيع  
 العدوى اذهب الى قومك فلتنتهم عن الفتنة قال: انى  
 لمعموز فيهم وما أطاع قال: فأبلغهم عنى وانهم عنها۔ قال:  
 وسمعت عمران يقسم بالله: لان أكون عبدا حبشيا أسود فى  
 أعنر حصبات فى رأس جبل أرعاهن حتى يدركنى أجلى  
 أحب الى أن أرمى أحد الصفيين بسهم أخطأت أم أصبت“۔

رواه الطبرانى ورجاله رجال الصحيح (مجمع الزوائد: ۱۲۳۱۷)

ترجمہ: کلہ چہ دَ خانہ جنگی دَ فتنوں اوربل کرے شو نو حضرت

عمران بن حصین رضی اللہ عنہ حجیر بن ربیع عدوی ته اوئیل چہ  
 خپل قوم ته لار شه او هغوی په دے فتنوں کبے د حصه اغستو نه منع  
 کړه۔ نو هغه او فرمائیل: چہ هغوی خو به لاس او چته وی۔ او محما  
 خبره نه منی، نو حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ او فرمائیل:  
 بیا محما د طرف نه هغوی ته دا پیغام ورسوه۔ او هغوی منع کړه۔  
 حمید بن هلال فرمائی چہ حضرت عمران بن حصین رضی اللہ  
 تعالیٰ عنہ قسم او کړو ما دا واوریدل چہ: ” که چرته غه یو تک تور  
 حبشی غلام جوړ شم او د یو غر په سر بیزی ساتم د دے پورے چہ  
 ماته مرگ راشی نو ماته د دے خبرے نه زیاته خوبنه ده چہ زه د دوؤ  
 جنگ کولو واله ډلو په صفونون کبے په چاه د غشی بجزار او کړم  
 که داغشے ختاشی او یا په چا اولگی۔“

د حضرت حذیفه بن یمان رضی اللہ تعالیٰ عنهما په باره کبے زید  
 بن وهب فرمائی چہ خلق په هغه زمانه کبے د امیر نه په بعضے خبرو خفه  
 وو یو سرے راغلو حضرت حذیفه ته ئے اوئیل: چہ تاسو امر بالمعروف او  
 نهی عن المنکر ولے نه کوی؟ حضرت حذیفه پوهه شو چہ د ده اشاره دے  
 طرف ته ده چہ د امیر خلاف غه بغاوت او کړے شی، په دے باندي هغوی  
 او فرمائیل:

”ان الامر بالمعروف والنهي عن المنکر لحسن، وليس من  
 السنة أن تشهر السلاح علی أميرك۔“

(کشف الاستار عن مسند البزار، ج ۲ ص ۲۵۱، حدیث: ۱۶۳۳، ومجمع  
 الزوائد ج ۵ ص ۲۲۴، حدیث: ۹۱۳۴ وفيه حبيب بن خالد وثقه ابن حبان  
 وقال أبو حاتم: ليس بالقوی)

ترجمہ: امر بالمعروف او نہی عن المنکر (یعنی دَ نیکي دعوت ورکول  
 او دَ بدئی نه منع کول) بیشکۂ خه خبره ده، خو داسنت نه دی چي ته په  
 خپل امیر پسه توره راواخله او په هغه لاس اوچت کړی۔

د دے احادیثو له کبله دَ سلف صالحین نه نقل کړے شوی دی چي  
 هغوی دَ بدتر نه بدتر حکمرانانو په مقابله کښے هم دَ اسلحه دَ بغاوت نه  
 لرے والے اختیار کړے وو۔ دَ حضرت امام بن حنبل رحمة الله عليه په زمانه  
 کښے معتزله په حکومت باندے مسلط کړے شوه وو۔ او کوم خلقو دَ ظلم  
 او زبردستی بنکار جوړیدل۔ پخپله امام احمد بن حنبل رحمة الله عليه ئے  
 اته ویشته (۲۸) میاشته په جیل خانه کښے بندیوان کړے وو۔ او په دے  
 دوران کښے ئے هغه دَ مودو پورے بیمار وو ددے وجه بالکل دَ گمراها او دَ  
 باطل عقیدو دَ رواج دَ پاره په عوامو باندے دَ ظلم و ستم بازار گرم وو۔ نو  
 محکه دَ بغداد ډیر علماء دَ حضرت امام احمد بن حنبل په خدمت کښے  
 حاضر شوو، او دا خبره ئے مخکښے کړه چي وس خبره دَ حدنه وتلی ده، د  
 دی وجه دَ موجوده حکومت خلاف بغاوت کول پکار دی، حضرت  
 امام احمد بن حنبل دَ هغه وخت دَ حاکم عقیدے سراسر گمراهی بلکه  
 کفر ته نژدے گنرله، او په داسے عقیدو لرونکو امیر پسه مونهونه ئے دوباره  
 کول خو دا خبره ئے قبوله نه کړه او خانه جنگي ئے خوبنه نه کړه، حافظ  
 شمس الدین ذهبی رحمة الله دا واقعه په دے الفاظو بیا نوی۔

”قال حنبل: لم يزل أبو عبدالله بعد ان برء من الضرب  
 يحضر الجمعة والجماعة ويحدث ويفتي حتى مات  
 المعتصم و ولي ابنه الواثق فأظهر ما أظهر من المحنة والميل

الى احمد بن ابى داود وأصحابه۔ فلما اشتد الامر على اهل بغداد وأظهرت القضاة المحنة بخلق القرآن وفرق بين فضل الانماطى وبين امرأته وبين أبى صالح وبين امرأته كان أبو عبدالله يشهد الجمعة ويعيد الصلاة اذا رجع ويقول: تؤتى الجمعة لفضلها والصلاة تعاد خلف من قال بهذه المقالة۔ وجاء نفر الى أبى عبدالله وقالوا: هذا الامر قد فشا وتفاقم ونحن نخافه على أكثر من هذا وذكروا ابن أبى داود وأنه على أن يأمر المعلمين بتعليم الصبيان فى المكاتب: القرآن كذا وكذا فنحن لا نرضى بامارته فمنعهم من ذلك وناظرهم“۔ (سير أعلام النبلاء ج ۱۱ ص ۲۶۳، ترجمة الامام احمد بن حنبل رحمه الله تعالى، ط: مؤسسة الرسالة)

ترجمه: (د امام احمدؑ د تره زوے) حضرت حنبل رحمه الله عليه فرمائی: چې امام احمدؑ چې د کوږو وهلونو زخمونه جوړ شو نو د هغه نه ورستو به د جمعې او جماعت مانجھ لره تلو، حديث به ئې لوستلو او فتوے به ئې ورکولې د دے پورے چې معتصم مړ شو، او د هغه زوے واثق حکمران جوړ شو، نو هغه صف (د معتزله د سردار) د احمد بن ابى داود د هغه ملگرو طرف ته میدان ظاهر کړو۔ او نور ئې د تشدد نشانه جوړ کړل، کله چې معامله ډیره سخته شوه او قاضيانوهم (د اهل سنت والجماعت خلاف) د قرآن په مسئلوں کېنې د تشدد فيصلے شروع کړے او فضل انماطى او ابو صالح (ته ئې کفار او ئیل) بنجې ئې د هغوى نه جدا کړے، نو امام احمد رحمه الله عليه د جمعې د فضيلت د وجې نه په جمعه کېنې خو به شاملیدو،

خود دے گمراها عقيدو لرنکو خلقو ورستو چي کوم منحونه ئے کول هغه به ئے دوباره راگرخول، په داسے موقع کبے څه خلق د امام احمدؑ خواه ته راغلل، اووئے وئيل چي دا گمراهي وس ډيره خوره شوی ده، او دا معامله د حد نه وتلے ده، او مونږ ته شک دے چي حکومت به د دے نه هم زیاته گمراهي خوره کړی، هغوی داهم اوئيل چي ابن ابی داود دا خبره خوره کړے ده چي هغه به ټولو استاذانو ته دا حکم ورکوی چي هغه په مکاتب کبے ماشومانو ته د قرآن شریف په باره کبے د داسے (گمراه) عقيدو تعليم ورکوی، د دے وچے مونږ د دے موجوده حکومت په حکمراني باندے راضي نه یو، او مسلم بغاوت کول ئے غوښتل) خو حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله عليه هغوی منع کړل، او د هغوی سره ئے په دے خبره کبے مناظره وکړه، دا واقعه قاضي ابويعلى رحمه الله عليه په دے الفاظو بيان فرمائی:

”قال حنبل في ولاية الواثق: اجتمع فقهاء بغداد الى أبي عبدالله (يعني امام احمدؑ) وقالوا هذا أمر قد تفاقم وفسأ. يعنون اظهار الخلق القرآن. نشاورك في أنالسنا نرضي بامارتها ولا سلطانها فقال: ”عليكم بالانكرا بقلوبكم، ولا تخلعوا يدا من طاعة، ولا تشقوا عصا المسلمين“۔

(الاحكام السلطانية لأبي يعلى ص ۲۱)

ترجمه: حنبل رحمه الله عليه فرمائی چي د بغداد فقهاء د امام احمدؑ خواه ته ټول په جمع راغلل او وئې فرمائيل چي دا معامله يعني دخلق قرآن په اظهار باندے مجبورول خوره شوه او د حدنه خبره اوږدېده۔ مونږ ستا سو سره د مشورے د پاره راغلی یو، چي مونږ د دے خليفه

په حکومت او دده په اميری راضی نه یو۔ په دی خبره باندې امام احمد رحمة الله عليه او فرمائیل: ”چې ستاسو په زړونو کښی چې څه خبره ده تاسو هغه غلطه او کنړی تاسو د حکومت تسلیمولونه لاس مه راکاځی، او په مسلمانانوں کښی اختلاف مه پیدا کوئی۔

حافظ ابن حجر رحمة الله عليه د حضرت حسن بن صالح رحمة

الله عليه تذکره کوی او دایه لیکلی دی:

(الحسن بن صالح) کان یری السیف یعنی کان یری الخروج بالسيف على ائمة الجور وهذا مذهب للسلف قديم لكن استقر الامر على ترك ذلك لما رأوه قد افضى الى أشد منه ففي وقعة الحرة ووقعة ابن الاشعث وغيرهما عظمة لمن تدبر۔۔۔ والحسن مع ذلك لم يخرج على أحد وأما ترك الجمعة ففي جملة رأية ذلك أن لا يصلى خلف فاسق ولا يصحح ولاية الامام الفاسق فهذا ما يعتذر به عن الحسن وان كان الصواب خلافه فهو امام مجتهد۔

(تهذيب التهذيب ج ۲ ص ۲۸۸، ترجمة الحسن بن صالح)

ترجمه: حسن بن صالح رحمة الله عليه د ظالم حکمران خلاف مسلح بغاوت ته جائز وئیل: او دا د سلف صالحین زور مذهب ده۔

خو ورستو د اُمت په رائی باندې دا قرار جوړ شو چې داسې نه دی کول پکار ول چې د امت علماؤ د دې خبرې مشاهده کړې ده، چې مسلح بغاوت د مخکښې نه زیات د خرابو حالاتون سبب ده، ځکه د حره په واقعاتون او ابن الاشعث په واقعاتون کښې د غور کولو او د

عبرت حاصلونون یو غټ سبق موجود دے۔ او حضرت حسن صالح

هم د دے (جائز گټرلو) باوجود د چاه خلاف بغاوت نه دے کرے۔

او دا حافظ ابن حجر رحمة الله عليه د صحیح بخاری په شرح

کښے عبدالله بن عباس رضی الله عنه د دے حدیث تشریح کوی کومه چې

”د بدکار حکمرانانو سره طرز عمل“ په عنوان د لاندے حدیث نمبره په

طور تیره شوه، هغوی لیکئی:

”قال ابن بطلال: في الحديث حجة في ترك الخروج على

السلطان ولو جار، وقد أجمع الفقهاء على وجوب طاعة

السلطان المتغلب والجهاد معه وأن طاعته خير من الخروج

عليه لما في ذلك من حقن الدماء وتسكين الدهماء،

وحجتهم هذا الخبر وغيره مما يساعده، ولم يستثنوا من

ذلك الا اذا وقع من السلطان الكفر الصريح فلا تجوز طاعته

في ذلك، بل تجب مجاهدته لمن قدر عليها“۔

ترجمه: علامه ابن بطلال فرمائی چې په دے حدیث کښے د دے خبرے

دلیل دے چې بادشاه که خومره هم ظالم ولے نه وی، دهغه خلاف

مسلح بغاوت نه دی کول پکار، او د فقهاؤ په دے خبره اجماع ده،

چې کوم بادشاه چې په جبر سره حاکم جوړ شوه وی په جائز

کارونو کښے (یعنی پخپله ئے محان حاکم جوړ کرے وی) د هغه

اطاعت هم واجب دے، او دهغه سره یو محائے جهاد هم کول پکار

دی، او د هغه اطاعت کول د هغه خلاف د بغاوت نه زیات بهتر

دی، ولے چې په دی طریقہ کښے د وینے تویدلو او د مصیبت نه د

خلاصیدو ذریعہ دہ، او دَ فقہاء کراموں دلیل دا حدیث دے، او دَ دے  
 نہ علاوہ ہغہ حدیثونہ کوم چہی د دے تائید کوی، او فقہاء کراموں د  
 دے حکم نہ خہ صورت ہم دَ دے نہ علاوہ نہ دے ویستلے چہی دَ  
 بادشاہ کفر واضح صادر وی، نو پہ ہغے کہنے دَ ہغہ اطاعت جائز نہ  
 دے، بلکہ چہی شوک قدرت لری، پہ ہغہ جہاد فرض دے۔

بعض فقہاء کراموں فرمائیلی دی چہی کہ خہ خلق دَ ظالم حکمران  
 دَ ظلم خلاف راوچت شی نو کہ چرتہ ظلم واضح وی نو دَ ہغوی مرستہ  
 دِ او کرے شی او کہ چرتہ ظلم واضح نہ وی نو نہ دَ بادشاہ مرستہ دِ او کرے  
 شی او نہ دَ ہغہ خلقو۔

(ردالمختار، باب البغاة، ج ۴ ص ۲۶۴، ۲۶۵)

نو د دے نہ مراد دَ حکومت دَ تحت التہا کولو دَ پارہ بغاوت نہ دے  
 بلکہ دَ ظلم دفاع کول دی۔ (امداد الفتاویٰ ج ۵ ص ۱۲۱)

حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علی تھانوی قدس سرہ پہ  
 امداد الفتاویٰ کہنے پہ دے موضوع تفصیلی بحث کرے دے۔ چہی پہ کومو  
 صورتونوں کہنے دَ حکومت خلاف بغاوت جائز دے او پہ کومو  
 صورتونوں کہنے دَ حکومت خلاف بغاوت ناجائز دے، او د دے خلاصہ  
 ماپہ تکملہ فتح الملہم کہنے بیان کرے دہ، خود دے حاصل دا ہم دے چہی  
 دَ کفر بواح (یعنی واضحہ کفر) پہ کومو صورتونوں کہنی چہی دَ مسلح  
 بغاوت او کار وایی اجازت دے، پہ ہغے کہنے دا شرط ہم دے۔ چہی د دے  
 خبرے ویرہ نہ وی چہی د دے بغاوت پہ نتیجہ کہنی مسلمانان دَ منحکبے  
 نہ پہ برتر صورتحال کہنی شی (دَ تفصیل دَ پارہ او گورئی امداد الفتاویٰ

پج ۵ ص ۱۲۲. کتاب ما يتعلق بالحديث، بعنوان ”جزل الکلام فی عزل الامام)  
 اور دا سربراہ جو مسلم دے ہم چي قبول خلق دے يو داسے کس پہ  
 سربراہی (مشرقی) باندے متفق شی چي هغه واقعه په شرعی اعتبار سره د  
 حکمرانی قابله دی۔

د تاریخ د مطالعے نه دا خبره بنکاره گپری۔ چي په تیره زمانه کینے  
 کله چي هم د چاه صاحب اقتدار خلاف مسلح بغاوت شوع دے، خلاصه  
 دا چي د دے نتیجه د مسلمانانو په حق کینے بنه نه ده شوی، خو امت د  
 دے نه زیات د خرابو حالاتو بنکار جوړ شوع دے، حکه علامه ابن تیمیه  
 رحمة الله عليه لیکلی دی:

”وقل من خرج علی امام ذی سلطان الا کان ماتولد علی  
 فعله من الشر أعظم مما تولد من الخیر، كالذین خرجوا علی  
 یزید بالمدينة، وکابن الأشعث الذی خرج علی عبدالملک  
 بالعراق، وکابن المهلب الذی خرج علی أبيه بخراسان،  
 وکأبی مسلم صاحب الدعوة الذی خرج علیهم بخراسان  
 ایضا، وکالذین خرجوا علی المنصور بالمدينة والبصرة  
 وأمثال هؤلاء، وغایة هؤلاء اما أن یغلبوا واما أن یغلبوا، ثم  
 یزول ملکهم فلا یكون لهم عاقبة، فان عبدالله بن علی وأبا  
 مسلم قتلا خلقا كثيرا، وکلاهما قتله أبو جعفر المنصور،  
 واما أهل الحرّة وابن الأشعث وابن المهلب، فهزموا وهزم  
 أصحابهم، فلا أقاموا دینا ولا أبقوا دنیا، والله تعالی لا یأمر  
 بأمر لا یحصل به صلاح الدین، ولا صلاح الدنیا، وان کان

فاعل ذلك من عباد الله المتقين ومن أهل الجنة، وكذلك أهل الحرّة كان فيهم من أهل العلم والدين خلق، وكذلك أصحاب ابن الأشعث--- وكان الحسن البصرى يقول: ان الحجاج عذاب الله، فلا تدفعوا عذاب الله بأيديكم، ولكن عليكم بالاستكانة والتضرع، فان الله تعالى يقول: "وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ" ولهذا استقر أمر هل السنة على ترك القتال فى الفتنة للأحاديث الصحيحة الثابتة عن النبي ﷺ وصاروا يذكرون هذا فى عقائدهم، ويأمرون بالصبر على جور الأئمة--

(منهاج السنة النبوية، ج ۲ ص ۳۱۳ و ۳۱۴، طبع المكتبة الحديثية، الرياض)

ترجمه: چاه چي هم د چاه صاحب اقتدار (مسلمان) حکمران خلاف بغاوت کرے دے د دی په نتیجه کبني داسی شر پیدا شوے دے۔ چي هغه د خیر پیدا کیدو په مقابله کبني زیات دے۔ د مثال په طور باندے په مدینه منوره کبني چي کومو خلقو د بريد خلاف ورزی وکړه۔ او دغه شان ابن اشعث چاه چي په عراق کبني د عبدالملك خلاف بغاوت وکړو او دا رنگه ابن المهلب چي په خراسان کبني ئے د خپل والد صاحب خلاف بغاوت وکړو او دغه شان ابو مسلم ده هم په خراسان کبني د حکمرانانو خلاف بغاوت وکړو۔ او په دے ترتیب باندے هغه خلق چي هغوی په مدینه منوره او بصره کبني د منصور خلاف بغاوت وکړو۔ او دغه مثال د نورو خلقو هم دے او د دے خلقو انجام دا وی چي یا خو دا خلق مغلوب او

ناڪامه شي او يا ڪه غالبه شي خود دے خلقو حڪومت دَ ڇه لڳ  
 وخته پورے وي۔ او بيا ختم شي۔ او اخري انجام د دوي په حق  
 ڪيبي نه وي۔ محڪه عبدالله بن علي او ابو مسلم ڊير خلق قتل ڪرے  
 وو۔ او بيا دا دواړه دَ ابو جعفر منصور دَ لاسه قتل ڪرے شوو۔ او اهل  
 حرّة ابن اشعت او ابن مهلب دوي او دَ دوي ملگرو شکست  
 وخورو۔ دي د پار دَ هغوي دين نه په دنيا باقي پاتي شو۔ او دَ الله  
 تعاليٰ د داسے ڪار حڪم نه فرمائي۔ چي هغه ڪيبي نه د دين برتري  
 وي او نه دنيا اڃر ڪه د دے ڪار ڪولو والا دَ الله دَ پرهيزگار بندگوانو  
 او اهل جنت والا نه ولے نه وي۔ او دغه دَ اصحاب حرّة حال دے چي  
 په دوي ڪيبي لوئے لوئے عالم دين او نيڪان خلق موجود وو۔۔۔ او  
 حضرت بصري رحمة الله عليه به فرمائيل چي حجاج بن يوسف د  
 الله عذاب دے، د دے وجے نه دَ الله دَ عذاب تاسو پخيلو لاسونو دَ  
 منع ڪولو ڪوشش مه ڪوي، خو تاسو لره پڪار دي چي دَ الله تعاليٰ  
 منھڪي ته عاجزي او فرياد او ڪري، محڪه چي الله فرمائي:

”وَلَقَدْ أَخَذْنَاَهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا  
 يَتَضَرَّعُونَ“۔ (سورة المومنون: ۷۶)

ترجمه: يعني واقعه دا ده چي او مونڙه اخته ڪري وو دوي په عذاب  
 ڪيبي نو دوي عاجزي نه وه ڪري رب په ظاهره او نه ووروي تيمت  
 شوي دَ زڙه نه۔

په دے وجه دَ اهل سنت مسلك دا دے چي دَ فتنے په وخت ڪيبي د  
 قتال اونه ڪرے شي، ولے چي صحيح احاديث ڪوم چي دَ نبي ڪريم ﷺ نه

ثابت دی، د هغه هم دا تقاضه ده او اهل سنت دا خبره په خپلو عقیدون کښی ذکر کوی، او د حکمرانانو په ظلم باندے د صبر کولو او د مسلح مقابله نه کولو تلقین ورکوی۔“

علامه ابن تیمیہ رحمة الله عليه په دے موضوع باندے په تفصیل سره خبرے کوی او مخکښے فرمائی:

”وهذا كله مما يبين أن ما أمر به النبي ﷺ من الصبر على جور الائمة وترك قتلاهم والخروج عليهم هو أصلح الأمور للعباد في المعاش والمعاد وأن من خالف ذلك متعمدا أو مخطئا لم يحصل بفعله صلاح بل فساد ولهذا أثنى النبي ﷺ على الحسن بقوله ان ابني هذا سيد وسيصلح الله به بين فئتين عظيمتين من المسلمين“۔ (منهاج السنة النبوية، ج ۲ ص ۳۱۴) ترجمه: د دے ټولون واقعاتون نه دا خبره سرکندیگی چې نبی کریم ﷺ د ظالم حکمرانانوں په ظلم باندے د صبر کولو او د مسلح مقابله د نه کولو چې کوم حکم ورکړے دے۔ هغه د خلقو د پاره د دنیا او آخرت په لحاظ سره زیاته غوره ده او چاه چې په قصد سره یا په غلطی سره د دے خلاف کړے دے د هغه د دے کارنه شه اصلاح نه ده شوی خو نقصان ترے نه شوی دے۔ او د دے وجه نبی کریم ﷺ د حضرت حسن رضی الله عنه تعریف کړے دے ”چې عمار دا بچے سردار دے۔ او الله تعالیٰ به د ده د وجه د مسلمانانوں د وه لویو ټلو په مینخ کښی صلح کوی“ مخکښے علامه ابن تیمیہ رحمة الله عليه فرمائی:

”وان كان الفاعلون لذلك يرون أن مقصودهم الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر كالذين خرجوا بالحرّة وبدير الجماجم على يزيد والحجاج وغيرهما، لكن اذا لم يزل المنكر الا بما هو أنكر منه صار ازالته على هذا الوجه منكرا واذا لم يحصل المعروف الا بمنكر مفسدته أعظم من مصلحة ذلك المعروف كان تحصيل ذلك المعروف على هذا الوجه منكرا، وبهذا الوجه صارت الخوارج تستحل السيف على أهل القبلة حتى قاتلت عليا وغيره من المسلمين“۔ (منهاج السنة النبوية، ج ۲ ص ۳۱۶ و ۳۱۷)

ترجمہ: کہ چرته د مسلح بغاوت کونکو دا نعیال ولی نه وی چي د هغوی مقصد د نیکی حکم کول او د بدی نه منع کول وی۔ مثلا کوم خلق چي حرّه او دیرالجماجم کینی د یزید او حجاج بن یوسف وغیره خلاف راوتلی وو۔ د هغوی مقصد هم داوو، خو که د یو غلطی لرے کول یو داسے شی نه بغیر نه کیگی چي هغه شی د هغه نه زیات غلط وی نو بیا دغه غلطی عتمول پخپله غلطی ده، او که یو نیکی د یوی داسی بدی نه بغیر نه حاصلیگی چي د هغه نقصانات د نیکی د مصالح نه زیات وی نو هغه نیکی په هغه طریقہ سره اختیارول هم بدی ده۔

- خوارجون هم په دغه طریقہ باندے د اهل قبلے خلاف توره اوحتول حلال اوکنترل، تردے پورے چي د حضرت علی رضی الله تعالی عنه او د نورو مسلمانانوں خلاف ئے مسلح جنگ او کرو۔  
واخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین۔

# قتل اور خانہ جنگی

کے بارے میں

آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے ارشادات

مفتی تقی عثمانی

مکتبہ معارف القرآن کراچی

(Quranic Studies Publishers)

**The Sanctity of  
Human Life in  
The Qur'ān  
and  
Sunnah**

**By  
Mufti Muhammad Taqi Usmani**

**Translated By  
Moulana Shakir Jakhura**

**Maktaba Ma'ariful Quran  
(Quranic Studies Publishers)  
Karachi - Pakistan**

## تصانیف: حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب مدظلہ العالی

اصلاح معاشرہ	☆ التجارة والاقتصاد المعاصر في ضوء الإسلام (عربی)	قرآن - علوم قرآن
☆ اصلاحی خطبات (کامل سیٹ)	☆ An Introduction to Islamic Finance	☆ آسان ترجمہ قرآن (اردو ترجمہ تحفہ کلمات - حواشی)
☆ اصلاحی مجالس (کامل سیٹ)	☆ The Historic Judgement on Interest	☆ مقدمہ معارف القرآن
☆ قرآن کی اصلاح	☆ Present Financial Crisis Causes & Remedies	☆ علوم القرآن
☆ پُر نور دعائیں	☆ اسلام اور محمد حاضر	☆ The Noble Quran 1 & 2 Vols
☆ نماز میں سنت کے مطابق پڑھنے	☆ ہمارا تقیسی کلام	☆ Ma'ariful Quran (8 Vols.)
☆ ارشادات کا یہ	☆ دو عالمہ درس کا نصاب و نظام	☆ Quranic Science
☆ حدود و آرائش ایک علمی جائزہ	☆ اسلام اور جنت پھندی	☆ حدیث علوم حدیث
☆ خانہ دینی اختلافات کے سبب اور ان کا حل	☆ نظام شریعت اور اس کے مسائل	☆ انوار الہامی شرح صحیح بخاری
☆ معاشرتی حقوق و فرائض	☆ موجودہ پر آشوب دور میں علماء کی ذمہ داریاں	☆ حضور ﷺ کے قریباً (مختصراً) (مختصراً)
☆ نقل اور فائدہ جنگی کے بارے میں آنحضرت ﷺ کے ارشادات	☆ اسلام اور سیاست حاضرہ	☆ تکمیلہ فتح المسلمون (شرح صحیح مسلم ۶ جلدوں میں)
☆ اصلاحی ماحول (کامل سیٹ)	☆ ہمارے عالمی مسائل	☆ درس ترمذی (۳ جلد)
☆ اصلاحی معاشرہ	☆ کلیتہاً دشمن اور اس کی تہذیب	☆ مجتہدیت
☆ آسان نیکیاں	☆ حکیم الامت کے سیاسی افکار	☆ تقریر ترمذی (۲ جلد)
☆ شہری تقریریں	☆ اسلام اور سیاسی نظریات	☆ Sayings of Muhammad ﷺ
☆ ذکر و فکر	☆ نظریہ معاشرہ، حوالہ التحول (اسلامی)	☆ The Authority of Sunnah
☆ ماحول خانگی	☆ Islam and Modernism	☆ نقد علوم فقہی و فرائض
☆ حقوق اعمال و معاملات	☆ ریاضیاتیات / اقدار یا نیت	☆ فرائض عثمانی (۳ جلد)
☆ خانہ دینی حقوق و فرائض	☆ ہائل سے قرآن تک (۳ جلدوں میں)	☆ فقہی مقالات (کامل سیٹ ۲ جلد)
☆ اپنے گروں کو پہچانے	☆ ہائل کیا ہے؟	☆ حدیثی فیصلے (کامل سیٹ)
☆ اسلام اور ہماری زندگی	☆ فرائضی فقہ اور طہ اسلامیہ کا موقف	☆ احکام احکاف
The Language of Friday Khutbah	☆ صیاحت کیا ہے؟	☆ ضیاء دارالافتاء
Easy Good Deeds	☆ ماہنامہ النصرانیہ ۱ (عربی)	☆ بحوث فی قضایا الفقیہیہ معاصرہ (عربی)
Perform Salah Correctly	☆ What is Christianity?	☆ احکام اہل الذمات (عربی)
Discourses on Islamic Way of Life (10 Vols.)	☆ Qadianism on Trial	☆ The Rules of I'tikaf
The Sanctity of Human Life in the Quran & Sunnah	☆ اسلامیات (مختصر)	☆ Contemporary Fatawa
Radiant Prayers	☆ حضرت معاویہؓ اور تاریخی حقائق	☆ The Rulings of Slaughtered Animals
Spiritual Discourses	☆ زائش	☆ معیشت - تجارت - اسلامی بینکنگ
Islamic Months	☆ تیسرے	☆ اسلام اور جدید معیشت و تجارت
☆ سوانح سدا کرے	☆ کلیدی شہری حیثیت	☆ غیر سرکاری بینکاری انجمنی مسائل کی فقہی اور اخلاقیات کا جائزہ
☆ میرے والد میرے شیخ	☆ The Legal Status of Following a Madhab	☆ اسلام اور جدید معاشی مسائل (کامل سیٹ ۸ جلد)
☆ میرے حضرت عارفی	☆ سفر نامے	☆ موجودہ عالمی معاشی بحران اور اسلامی تعلیمات
☆ اکابرہ یوں پڑھنا کیسے؟	☆ جہان ناریہ (نئی نکلنے والی سفر نامہ)	☆ سو پر تاریخی فیصلے
☆ نقوش و نشان	☆ دنیا میرے گھر (سفر نامہ)	☆ ہمارا معاشی کلام
☆ سدا کرے	☆ سرد سفر (سفر نامہ)	☆ اسلامی بینکاری کی بنیادیں
☆ ابلاغ عارفی نمبر	☆ اہلیانِ ملک چھ روز	☆ اسلامی بینکاری تاریخ و تئیکس مقرر
☆ ابلاغ مفتی محمد تقی	☆ انڈس میں چھ روز	